

1.6.ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΣΚΟΛΕΙΟΥ.(1935 & 1940)

1. Προεόρτια του Μικρού Σκολείου.
2. Για πρώτη φορά στο Σκολειό.
3. Ανάθεμα τα Γράμματα.
4. Η γλώσσα του Θεού.
5. Το φίλημα της Μούσας.
6. Η Καθαρή Δευτέρα.
7. Πώς δεν έγινα Αναγνώστης.
8. Γραμματικής καταδίκη.
9. Γραμματικής εκδίκηση.
10. Στο Αλληλοδιδασχτικό.
11. Εθνική Αποκάλυψη.
12. Πώς έμαθα Γράμματα.

2

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

- ① ΠΡΟΕΟΡΤΙΑ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.
- ② ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ
- ③ ΑΝΑΘΕΜΑ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ.
- ④ 4 ΤΡΕΞΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.
- ⑤ ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΗΣ.
- ⑥ 4 ΚΑΘΑΡΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.
- ⑦ ΤΩΣ ΔΕΙ ΕΓΩ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ.
- ⑧ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΔΙΝΗ.
- ⑨ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΔΙΝΗ.
- ⑩ ΣΤΟ ΑΝΟΗΛΟΔΙΔΑΧΤΙΚΟ.
- ⑪ ΕΘΝΙΚΗ ΑΥΤΟΑΝΤΥΧΗ.
- ⑫ ΤΩΣ ΕΜΑΘΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ.
- ⑬ ΦΙΛΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΟΥ.

ΕΚΔΟΜΕΙΑ ΑΠΟ 1-12, 22 ΤΟΜΟΣ ΟΙΗΓΗΜΑΤΩΝ.

DOSSIER

6. Διηγήματα του Μικρού Σκολείου.

A.N.M.

8ος ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ. Χειρόγραφος και φωτοτυπημένος, με 12 έργα και τίτλο:

Διηγήματα του Μικρού Σκολείου.

1. Προεόρτια του Μικρού Σκολείου.
2. Για πρώτη φορά στο Μικρό Σκολείο.
3. Ανάθεμα τα Γράμματα.
4. Το Φίλημα της Μούσας.
5. Η Καθαρή Δευτέρα.
6. Πώς δεν έχω γείνει Αναγνώστης (της Εκκλησίας)
7. Γραμματικής Καταδίκη.
8. Γραμματικής Εκδίκηση.
9. Στο Αλληλοδιδαχτικό. (Δημοτικό)
10. Εθνική Αποκάλυψη.
11. Πώς έχω μάθει Γράμματα.
12. Η Γλώσσα του Θεού.

* Το περιεχόμενόν τού βιβλίου
ευρίσκεται καθε πλάτην

Δεν αμφιβάλλω πού ευρίσκεται
ούτε από ποιόν διευδύνεται

Παρ. 1030 D / ΕΔνιμ Β. βιβλίου

ΝΑΓ ΓΕΝΕΑ ΠΡΟΣΕΛΟΓΗ * Μοναχ. 1 Τόμ. 2
ΕΤΟΣ Α' Τεύχ 14 21-4-1916 ΤΟ 1916.

Σελ. 1

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΣΗΜ. ΑΡΧ. Ο μοναδικός μας διηγηματογράφος και υδογράφος
κ. Χ. Χριστοβάσιμης μας χαρίζει τα διηγήματα του «Μικρού Σχολείου» εἰς τὰ ὅποια θα
ἴδωτε τί ἦταν ἡ ἑλληνικὴ παιδεία σὲ 1875 καὶ
μέ πόσες τυραννίες εἶχαν νὰ παλαίσουν τότε τὰ
παιδιά μεταξὺ τῶν σκωλιῶν ἑνα ἦταν καὶ ὁ
φίλος μας καὶ διακεκριμένος συγγραφεὺς. Σήμερα σὺ
λέγει ὁ ἴδιος τὴν αἰτία πού τον παρεκίνησε νὰ
γράψῃ αὐτὲς τὶς ἱστορίες καὶ ἀπὸ τὸ ἐπόμενον
δὲ ἀπορρέουσιν τὰ ὑψίστα «Διηγήματα τοῦ
Μικροῦ Σχολείου» γραμμένα μὲ τόσο ~~καλλιγραφία~~
~~καλλιγραφία~~ ~~καλλιγραφία~~ δύναμι, μὲ τόσο
ἀπλότητα, μὲ τόσο χάρη ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀνδρεία
πού ὄχι μόνον δὲ σὺ μαγεύσῃς ἀλλὰ καὶ δὲ σὺ
δείξουν ζωντανά τὴν εἰκόνα τοῦ τότε σχολείου
καὶ εἴτι δὲ παραβάτε τὰς τότε συνθήκας μὲτα
συμφερινὰς καὶ θα ἴδωτε ὅτι ἀν σήμερον ἔχει
πολλὴ ἐλλείψει ἡ παιδαγωγικὴ μας εἶναι ὅπως
ἀσυμμετρίως καλλιτέρα τῆς τότε.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σκοπὸς τῆς ~~συγγραφῆς~~ ^{συγγραφῆς} τῶν διηγημάτων παῦ ἐπι-
συνέταλ στην συλλογὴ μου «Διηγήματα τοῦ
Μικροῦ Σχολείου» δὲν εἶναι μόνον λογοτεχνικὴ
καὶ υδογραφικὴ ὅπως εἶναι τὰ πρῶτα →

διηγήματα μου ἄλλὰ καὶ ἱστορικοί.

Ἐπειδὴ εἶδα ὅτι κατένευ διηγηματογράφος μὴ
δὲν δεῖνος ἢ δὲν μπόρεσε ἢ δὲν σκέφτηκε να πρᾶ-
τευθῇ, τὴν ~~καὶ~~ μαύρη ἐποχὴ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας
ποῦ ἐβασίλευε μεθ' ἧς τῆς τῆς ἀριστείας ὡς το 1875
ἐπαίτω κατὰ καὶ μάλιστα στὴς ἑλληνικὲς ἐπαρχί-
ες ποῦ εἴταν τότε ἀκόμη ὑπόδουλες σκέφτηκε γὰρ τὸ
πρᾶξω ἐγὼ ποὺ εἶμαι μάρτυρας εὖενης τῆς ἀνά-
ματης, τῆς ἀσυνλόγιστης καὶ φαυλότητος
παιδαγωγικῆς, ποῦ λίγο ἔβριψε, ἂν δὲν συνστρέχον
κάποιες εὐτακτεῖς αἰτίες, να μείνω διὰ πάν-
τῃ ἀνέμετος καὶ γὰρ τὴν ἀλήθεια, δὲ κρύβοντι
αὐτὴ ἡ παιδαγωγικὴ μέσα στὶς διπλῆς τῶν
αἰώνων, χωρὶς να δώσῃ λόγο τῶν πράξεών τῆς
στὴν ἀδύναστη ἱστορία, ἂν δὲν ἐπιχειροῦσα
τὴν συγγραφήν τῶν ὀρίων διηγημάτων ποῦ
περιέχει αὐτὴ ἡ σειρά.

Ἄλλῃ κ' ἄλλος ἓνας ἀκόμη ~~ἄλλος~~ σπουδαῖος
σοπὸς μὲ παρεμύνησε να προβῶ σ' αὐτὴν τὴν
συγγραφήν, ο σοπὸς τοῦ να παροστήσῃ στὴν
ἑλληνικὴν μαθητικὸν κόσμον τὸν σημερινὸ κα-
τὸν αὐριανό, με ποσα βάσανα καὶ με πόσῃ
τυραννὴς ἐμέδαιον οἱ καϊμένοι οἱ πατέρες
τοῦ ταγρέματὰ ποῦ μαθαίνει αὐτὸς σή-
μερα μὲ τόση ἐλευθερία με ποσὰ χαίδια καὶ
στασιθεδασίς, έχοντας δασκάλους ὅχι μακου-
ρομαθημένους καὶ ἀγράμματος το πρῶτο
τυραννιστοῦ, ἄλλὰ κηρύους καὶ φίλους καὶ
μόνον μεγαλύτερους στὴν ἡλικία καὶ στὴ γνώση

Ξέρω ότι υπάρχουν και εξαιρέσεις και ότι σήμερα
ακόμα ανούσταται κάποιος κάποιος να τον δαμάσει
να μεταχειρίζεται τις παλάμες του, και τους
χρόνους του επάνω στα παιδιά να αποδοθή
πρσιότερο σε στήθιακή εξέφ και όχι σε
σύστημα.

Ε'αυτήν την συγγραφή δεν επέδωξα τίποτα
(γ) που να είναι αληθινό. Τόσοι, πρόσωπα,
πράγματα και συμβάντα, είναι όλα παρμένα
από τις πραγματικότητες γιατί γράφω ιστορία
και όχι μυθιστορία. Πολλά πρόσωπα μέντοι
φάρτυρες των όσων περιγράφω, ζουν ακόμα
και ως με' ένας από τους δασκάλους μου ο
Δημήτριος Πασχίδης, σε βάθος διανοήσεως της
Εκκλησίας με' εφημέριος της Κρετσούνιστας,
που κατω~~τα~~ γιαυτόν εύριψα μνεία στο
επίλογο αυτού του έργου μου.

Ευχαρίζω ότι αφορμά μνησικακία δεν
με παρεκίνησε να ζωγραφίσω με μαύρα χρω-
ματα τον πρώτο μου δασκάλο, τον Πάπ-
α Αντρίε και τον δεύτερό μου, τον Κατσάνο-
-Θεόσχωρο, τους δύο - Δεν ενα-
κουρμούσαν αυτοί έναντιόν του μαθητικού
κόσμου τους, ~~αλλ'~~ η παιδαγωγική Μέθοδος,
που κυβερνούσε τότε την Ελληνική Εκπαί-
δευση, που της ήταν αυτοί άσπρά και άσπρη-
διστα όργανα νομίζοντας ότι επιτρούσαν
έτσι την ίσρη με' ύψηλή αποστολή τους
Ευχ. Χριστοβάση 11 Μαρτίου 1916
Χ. ΧΡΗΣΤΟΔΗΜΕΙΔΗΣ

Διευθύνεται από τον Σωτήρη Γερακούδη
Στοιχειοθεσία, Χριστίνα Νικολαΐδου
Διόρθωση-γλωσσική επιμέλεια, Στέλιος Δημόπουλος
Σχέδια-εξώφυλλο, Ιορδάνης Στυλίδης-Διονύσης Τσάσης
Εκτύπωση, Λιθογραφείο Ι. Αντωνιάδη-Θ. Ψαυρά, Ο.Ε.
Βιβλιοδεσία, Γιώργος Δεληδημητρίου

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΡΟΣ
Πλάτωνος 2, τηλ. 031/270.184, 270.884, Fax: 271.766
546 31 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: «Ανάθεμα τα γράμματα...»

ΧΡΙΣΤΟΣ Λ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΠΡΟΕΟΡΤΙΑ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΑΝΑΘΕΜΑ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ!...

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΑΣ

Η ΚΑΘΑΡΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΠΩΣ ΔΕΝ ΕΓΙΝΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΔΙΚΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΔΙΚΗΣΗ

ΕΘΝΙΚΗ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ

ΣΑΝ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΠΩΣ ΕΜΑΘΑ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΛΛΗΛΟΔΙΔΑΚΤΙΚΟ

181-202

9-57

53-57

56-71

72-79

80-102

103-110

111-121

122-144

141-152

153-171

172-180

203-211

212-222

ΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Ανάθεμα τα γράμματα...»

Χρίστος Λ. Τσολάκης

«Ανάθεμα τα γράμματα...»

Η εισαγωγή αυτή παίρνει τρεις διαστάσεις. Γι' αυτό και μπορεί κανείς να διακρίνει σ' αυτήν τρία μέρη διαπλεκόμενα συχνά μεταξύ τους. Στο πρώτο από αυτά θα δοκιμάσω να ψηλαφήσω, να ιχνογραφήσω, αν θέλετε, στη διαχρονικότητά της, κυρίως, μια πτυχή της εκπαίδευσής μας όλο οδύνη και ωδίνες. Στο δεύτερο θα προσπαθήσω να αξιολογήσω, να αιτιολογήσω και να δικαιολογήσω, κάποτε, κάποια από τα διαχρονικά στοιχεία της. Στο τρίτο, το συντομότερο, θα προσπαθήσω να συναγάγω ορισμένα συμπεράσματα...

Το θέμα της εισαγωγής δηλώνεται με το στίχο του Θεόδωρου Πρόδρομου, τον επονομαζόμενο Πτωχοπρόδρομο: «Ανάθεμα τα γράμματα, Χριστέ, κι όλον τα θέλει». Και επειδή ο στίχος αυτός, παρ' όλο που τον επέλε-

Ξα για να στεγάζω το θέμα μου, είναι παραπλανητικός και για σας και για το ίδιο το θέμα, γι' αυτό θα προτάξω δύο σχόλια. Με το πρώτο από αυτά θα εντάξω το στίχο στο ποιητικό περιβάλλον από το οποίο τον απέσπασα, αίροντας έτσι το παραπλανητικό του φορτίο· με το δεύτερο θα σας προσανατολίσω προς το θέμα ουσιαστικότερα.

Πρώτο σχόλιο: Ο στίχος, όπως είπαμε, είναι παρμένος από τα πτωχοπροδρομικά ποιήματα τα οποία αποδίδονται στον Θεόδωρο Πρόδρομο (12 μ.Χ. αι.) και στα οποία κεντρικό μοτίβο είναι η μεμφιμοιρία ενός ανθρώπου —αναξιοπρεπής συχνά μεμφιμοιρία— ο οποίος: άλλοτε στρέφεται εναντίον των αυτοκρατόρων, του Ιωάννη Κομνηνού και του Εμμανουήλ Κομνηνού, γιατί, ενώ έχει μάθει γράμματα, δεν του εξασφαλίζουν τα αναγκαία για τη ζωή· άλλοτε τα βάζει με την αριστοκρατίσσα γυναίκα του, η οποία τον πιέζει να προσαρμοστεί στις δικές της τις αριστοκρατικές συνήθειες, ενώ αυτός προέρχεται από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα· άλλοτε, πάλι, ως Ιλαρίων μοναχός αυτή τη φορά, τα έχει με τον ηγούμενο, που ξει πλουσιοπάροχα, ενώ αυτός, και στο μοναστήρι ακόμη, πένεται στερούμενος «και τον ψωμιού τη μάννα».

Απ' α ο πτωχοπροδρομισμός, η διαρκής δηλαδή και ής επατεία και μεμφιμοιρία, και ο πτωχός· είνος δηλαδή που διαρκώς ζητάει και μεμ-

Το γλωσσικό περιβάλλον, λοιπόν, του τίτλου του θεματός μου το αποτελούν τα ποιήματα της φτώχειας του Πτωχοπροδρομίου και μάλιστα οι γνωστοί πια στίχοι:

Από μικρόθεν μ' ἔλεγεν ὁ γέρον ὁ πατήρ μου·
«Παιδί μου, μάθε γράμματα, καὶ ὥσάν ἐσέναν ἔχει.
Βλέπεις τὸν δεῖνα, τέκνον μου, πεζὸς περιεπάτει
καὶ τώρα διπλοεντέλινος καὶ παχιμουλαράτος!·
Αὐτός, ὅταν ἐμάνθανε, ὑπόδησιν οὐκ εἶχεν,
καὶ τώρα βλέπεις τὸν, φορεῖ τὰ μακρομύτικα του.
Αὐτός, ὅταν ἐμάνθανε, ποτέ του οὐκ ἐκτενίσθη,
καὶ τώρα καλοκτενίστος καὶ καμιαροτσιζήσῃ.
Αὐτός, ὅταν ἐμάνθανε, λουτροῦθιραν οὐκ εἶδε,
καὶ τώρα λουτρακίζεται τρίτον τὴν εβδομάδα.
Αὐτός, ὁ κόλλος του ἐγέμε φθείρας ἀμυγδαλάτας,
καὶ τώρα τὰ ὑτέρπυρα γέμει τὰ μανοηλάτα.
Καὶ πείσθητι γεροντικοῖς καὶ πατρικοῖς μου λόγοις,
καὶ μάθε τὰ γραμματικά, καὶ ὥσάν ἐσένα ἔχει.

Καὶ ἔμαθον τὰ γραμματικά μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου.
Αφ' οὗ δε τάχα γέγονα γραμματικὸς τεχνίτης,
ἐπιθιῶ καὶ τὸ ψωμὶν καὶ τὸν ψωμοῦ τὴν μάνναν·
ὑβρίζω τὰ γραμματικά, λέγω μετὰ δακρύων·
«Ἀνάθεμαν τὰ γράμματα, Χριστέ, καὶ οπού τα θέλει!
ἀνάθεμαν καὶ τὸν καιρὸν καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν,

1. Διπλοεντέλινος: τὸ μονῆλιν τὸν εἶχε διπλὴ ἱπποσκευή, στηθαῖο λορὸν (εντέλιν). Παχιμουλαράτος: αὐτός πον ἦταν πλοῦσιος καὶ ἔτρεφε παχὺ μονῆλιν.

καθ' ἣν με παρεδώκασιν εἰς τὸ διδασκαλεῖον,
πρὸς τὸ νὰ μάθω γράμματα, τάχα νὰ ζῶ απ' ἐκεῖνα!»²

Εδώ βρίσκεται και το θέμα μας. Είναι, όμως, παραπλανητικό. Πρόθεσή μου δεν είναι να υπογραμμίσω την οικονομική δυσπραγία του ανθρώπου που μαθαίνει γράμματα. Είναι, άλλωστε, αυτό δεδομένο... Πρόθεσή μου είναι να υπογραμμίσω την παιδαγωγική δυσπραγία των γραμματίων, την ανάλογη καχεξία των δασκάλων και το δράμα των παιδιών που υποβάλλονταν στο μαρτύριο των γραμματίων.

Από την άποψη αυτή ο στίχος μας «Ἀνάθεμαν τὰ γράμματα, Χριστέ, κι οπού τα θέλει» παραπέμπει σ' έναν άλλο στίχο δίδυμο και ομογάλακτό του που βγαίνει από το στόμα ενός μαθητή την ώρα του πόνου και της οδύνης: του σωματικού πόνου και της ψυχικής οδύνης και της απόγνωσης που αισθάνεται την ώρα του μαρτυρίου στο οποίο υποβάλλεται από το δάσκαλό του —και τύραννό του. «Ἀνάθεμα τα γράμματα, ἀνάθεμα τὰ γράμματα, ἀνάθεμα τὰ γράμματα κι οπού τὰ βροῖσκε!», κραυγάζει ο ἑλληνας μαθητής εφτακόσια χρόνια μετά τον Πτωχοπροδρομο, καθώς σφραδάζει κάτω από το βασανιστήριο του φέλεκα.

2. Θεόδωρον Προδρομόν, *Φιλοσοφία του χριστοπατρός και άλλα πτωχοπροδρομικά*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, χ.χ., σ. 56.

Τη μαρτυρία αυτήν την καταθέτει ο Χρήστος Χρηστοβασιλῆς στα απομνημονεύματά της μαθητικής του ζωής, που φέρουν τον τίτλο «*Διηγήματα του Μικρού Σχολειού*», και που είναι το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας. Γεννημένος το 1862 ο Χρηστοβασιλῆς (ήταν μαθητής τη δεκαετία του 1870) εκκρίθηκε σ' αυτό το βιβλίο όλον τον πόνο της γενιάς του και των πριν από αυτόν γενεών. Τον πόνο που προκαλούσε η θηριωδία των δασκάλων εκείνων των καιρών. Και για να αποκλείσει κάθε περίπτωση να θεωρηθούν τα όσα καταθέτει παραδοξότητες ενφάνταστος διηγηματογράφου, επισφραγίζει το κείμενό του με τρόπο κατηγορηματικό. Γράφει στον πρόλόγό του.

«Δεν αναφέρω τίποτε σ' αυτή τη συγγραφή που να μην είναι αληθινό· τόποι, πρόσωπα, πράγματα και συμβάντα είναι όλα παρμένα από την πραγματικότητα. Μάλιστα και πολλά πρόσωπα, μάρτυρες των όσων περιγράψω, ζουν ακόμα». Και αλλού «Η τυραννική παιδαγωγική χρονονογείται ίσως από τον καιρό που πρωτοβγήκαν στον κόσμο οι δάσκαλοι». Και σε άλλο σημείο αυτού του έκτακτου προλόγου θα κάμει λόγο για τη «μαύρη εποχή της νεοελληνικής παιδαγωγικής», καθώς και «για το σκληρό και βαρύ ζυγό του Τούρκου και του Δασκάλου». Και υπογραμμίζει πως αν δεν τολμούσε να γράψει όσα τράβηξε στο σχολείο του Παπ' Αντριά, «η Παιδαγωγική θα κρύβονταν και θα ήταν άγνωστη μέσα στις διπλές των αιών-

νων, χωρίς να δώσει λόγο των πράξεών της στην ιστορία» (σ. 54).

Σκληρός και βαρύν ο ξυγός του δασκάλου και της παιδαγωγικής· όπως σκληρός και βαρύν ήταν ο ξυγός του Τούρκου. Τύραννοι και οι δυο, κι αυτό είναι το κοινό τους γνώρισμα, η τυραννία, η οποία, από οπουδήποτε και αν αναδύεται, παραμένει στο βάθος μία και η αυτή. Θα μας το πει και ο Διονύσιος Σολωμός στον «Διάλογό» του: «Μήγαρις έχω άλλο στο νου μου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα; Εκείνη άρχισε να πατή τα κεφάλια τα τούρκικα, τούτη θέλει πατήσει ογλήγορα τα σοφολογιατίστικα, και έπειτα αγκαλιασμένες και οι δύο θέλει προχωρήσουν εις το δρόμο της δόξας, χωρίς ποτέ να γυρίσουν οπίσω, αν κανένας Σοφολογιώτατος κρώζη ή κανένας Τούρκος βαβί-ξη· γιατί για με είναι όμοιοι και οι δύο». Τα σχόλια περιττεύουν. Είναι φανερός ο κοινός τόπος των κειμένων του Χρηστοβασίλη και του Σολωμού. Ο Τούρκος και ο δάσκαλος στο ένα, ο Τούρκος και ο σοφολογιώτατος στο άλλο είναι οι μεγάλοι τύραννοι του ελληνισμού.

Το περίεργο είναι ότι αυτήν την τυραννία, του δασκάλου την τυραννία, την αποδεχόταν και η κοινωνία. Ο γονιός έπαιρνε το παιδί από το χέρι, το πήγαινε στο σχολείο, το παρέδινε στο δάσκαλο και του έλεγε: «Δάσκαλε, κυρ δάσκαλε! Σου παραδίνω κρέας και να μου παραδώκης κόκκαλα». Αυτό ήταν το τυπικό εγγραφή των μαθητών

στο σχολείο της εποχής, σημειώνει ο Χρηστοβασίλης, για τον τουρκοκρατούμενο ελληνικό Βορρά, την Ήπειρο, και (το) επαληθεύουν για τον επίσης ακόμη τότε τουρκοκρατούμενο ελληνικό Νότο, την Κρήτη, ο Ιωάννης Κονδυλάκης (1862-1920) και ο Νίκος Καζαντζάκης (1885-1957).

Γράφει ο Κονδυλάκης, για να αναφερθώ πρώτα στον μεγαλύτερο στην ηλικία, στο χαριτωμένο διήγημά του «Όταν ήμουν δάσκαλος»: «Είχα και συχνά παράπονα εκ μέρους των γονέων. Δεν μαθαίνουν, βρε αδερφέ, πράμα τα κοπέλια. Άδικα χάνουνε τον καιρό τους» (παραπονούνται οι γονείς, γιατί ο Κονδυλάκης, που τον έχουν διορίσει δάσκαλο, δεν δέρνει τα παιδιά τους, και συνεχίζουν) «Χρειάζεται και λιγάκι ξύλο. Δε λέω να γυρίσωμε στο φάλαγγα, μα μια βιτσιά και καμιά παλαμιά από καιρό σε καιρό κακό δεν κάνει... Τα παράπονα και οι διαδόσεις έφταναν μέχρι της Εφορείας. Αλλ' η Εφορεία είχε πεποίθησιν εις την ικανότητά μου, πεποίθησιν ανεξήγητον δι' εμέ τουλάχιστον. Και τους παραπονουμένους γονείς απέπεμπαν οι Έφοροι με καθηρησιαστικές διαβεβαιώσεις. Ν' αφήσουν τον άνθρωπο να κάνει τη δουλειά του όπως ήξευρε και η Εφορεία που τον διώριεν εννόριζε τι άξιζε. Ο Σχολάρχης είχε νέα μέθοδον. Το ξύλο τ' αφήκανε πια σ' όλο τον κόσμο. Τι, γαιδούρια είναι τα παιδιά να τα δέρνουν; Και πώς αυτοί οι δαρμένοι και ντροπισμένοι θα γενούν άντρες του πολέμου να πολεμήσουν αντίον την Τουρκιά;»

Οι μαθητές από την άλλη μεριά, τον σέβονταν και τον αγαπούσαν, ακριβώς γιατί δε χρησιμοποιούσε «βία μεσα». Κι αυτή τους η αγάπη γινόταν λατρεία, «όταν από την πρώτην τάξιν, ήτις ήτο εις το ισόγειον, ήρχοντο ενίοτε πλαταγισμοί ραπισμάτων ομού με τας αγρίας κραυγάς και τας ύβρεις του άλλου διδασκάλου, κούτσουρα, παλιόπαιδα, κτήνη!»³.

Ανάλογες μαρτυρίες καταθέτει και ο Καζαντζάκης στο έργο του «Αναφορά στον Γκρέκο», όπου ανάμεσα στα άλλα παρουσιάζει και τους τύπους των δασκάλων του και το σχολείο του (1890). «Ο Πατερόπουλος, γράφει, στην Πρώτη Τάξη, γεροντάκος, κοντός, αγριομάτης, με κρεμαστά μουστάκια, με τη βίτσα πάντα στο χέρι· μας κυνηγούσε, μας περμάζωνε και μας έβαζε στη γραμμή, σαν να 'μαστε πατιά και μας πήγαινε στο παζάρι να μας πουλήσει. "Το κρέας δικό σου, τα κόκκαλα δικά μου, δάσκαλε", του παράγγελλε κάθε γονιός παραδίνοντας το αγριοκάτσικο παιδί του· "δέρνε το, δέρνε το, ωσότου να γίνει άνθρωπος." Και μας έδερνε αλύπητα· και περιμέναμε όλοι, δάσκαλος και μαθητές, πότε, με το πολύ το ξύλο, θα γίνουμε άνθρωποι».

Όλοι οι δάσκαλοι του Καζαντζάκη δέρνουν αλύπητα.

Ακόμη και εκείνος ο κοντοπίθαρος, όπως τον λέει, που είχε σπουδάσει στην Αθήνα και «έφερε μαζί του τη Νέα Παιδαγωγική». Έδερνε κι αυτός. Η νέα παιδαγωγική του εξαντλούνταν στην εποπτική διδασκαλία και στη συμμετοχή όλων των αισθήσεων σ' αυτήν. «Έπρεπε, λέει, ό,τι μαθαίναμε να το βλέπαμε και να το αγγίζαμε ή να το ζωγραφίζαμε σ' ένα χαρτί γεμάτο κουκκίδες». Το ξύλο, όμως, ξύλο. Κρατούσε ένα μικρό στριφτό βούρδουλα και «όταν κάναμε καμιά αταξία ή όταν δεν ήταν στα κέφια του, μας ξεκούμπωνε, μας κατέβαζε τα παντελονάκια και μας έδερνε κατάσαρα με το βούρδουλα· κι όταν βαριόταν να ξεκουμπώσει, μας έδινε βουρδουλίες στ' αυτιά ωσότου έβγαινε αίμα». Τη μεθοδό του τη δοκίμασε και ο ίδιος ο Καζαντζάκης στο κορμί του⁴.

Αυτά στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Δεν ήταν, όμως, καλύτερα τα πράγματα και στην ελεύθερη ελληνική πολιτεία. Εις μάτην το Υπουργείο Παιδείας προσπαθεί να συνενώσει κάποιους τυράννους δασκάλους. Χαρακτηριστική είναι μία εγκύκλιός του «προς τους δημοδιδασκάλους και τας δημοδιδασκαλίσσας». Συντάσσεται και στέλνεται το 1854, και σε αυστηρό τόνο εντέλλεται να

3. Ιωάννης Κονδυλάκης, *Όταν ήμουν δάσκαλος*, Ελευθεροδίκης-Νίκας, Αθήνα, χ.χ., σ. 27 κ.ε.

4. Νίκος Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, εκδ. Ελένης Καζαντζάκη, Αθήνα, χ.χ., σ. 64 κ.ε.

μην κακοποιούνται οι μαθητές. Υπάρχουν κάποιοι δασκαλοι, υπογραμμίζει, οι οποίοι αντίθετα προς το πνεύμα και το γράμμα του «Οδηγού της Αλληλοδιδασκτικής», αντίθετα προς τις επανειλημμένες υπομνήσεις του Υπουργείου και, ακόμη, αντίθετα με όσα υπαγορεύουν ο ορθός λόγος και η διεθνής κοινωνία, εννοούν να κακομεταχειρίζονται τους μαθητές. Τους ραβδίζουν και τους μαστιγώνουν, κάποτε τόσο σκληρά, ώστε τα ίχνη του ξυλοδαρμού να μένουν ανεξίτηλα στα σώματα «αυτών των αθώων πλασμάτων, τα οποία η κοινωνία ενεπιότευθε εις αυτούς όχι βέβαια ίνα τα απολάβη ηρωτηριασμένα και μεμωλωπισμένα».

Αυτή η «ανοίκειος έξις», συνεχίζει, η εγκύκλιος του Υπουργείου, δεν ταιριάζει ούτε σε βαρβάρους ούτε σε Έλληνες. Και πολύ περισσότερο, βέβαια, δεν ταιριάζει σε Έλληνες. Να απέχετε, τους λέει, από τέτοιες ποινές απάνθρωπες και να αρκείστε στις ποινές που επιτρέπει ο νόμος: στη γονυκλισία, την πολύωρη ανάγνωση, την ασιτία (δεν τους επέτρεπαν να πάρουν τροφή), την ολιγοσιτία (τους έδιναν λίγη τροφή), στην φυλάκιση (τους έκλειναν στα υπόγεια των σχολείων, σύμφωνα με σχετικόν βαναρικό νόμο) και στην έκθεση με προσαρτημένο πάνω τους μαυροπίνακα. Κρεμούσαν στον τράχηλο του άτακτου, μιας εξηγεί ο Ι. Π. Κοκκώνης, ένα ποινικό παράσημο, πάνω στο οποίο ήταν γραμμένο το σφάλμα για το οποίο τιμω-

ρούνταν ο μαθητής. Το παράσημο έγραφε: φλύαρος, υπαρκός, παρήκοος, σκηρός, αμελής, φιλοπαίκτης, ψεύστης, διεστραμμένος⁵. Αυτή ήταν η περιφρη έκθεση. Διασυρμός. Όλη αυτή η διαπόμευση ήταν θεμητή και νόμιμη... Εκείνο που απαγορευόταν ήταν μόνον ο ξυλοδαρμός...

Οι μαρτυρίες οι σχετικές με την κατάσταση αυτή που επικρατούσε στα σχολεία είναι πολλές. Ανασύρω μια ακόμη των αρχών του 19. αιώνα. Είναι του Νεόφυτου Βάμβας και περιέχεται στον πρόλογο που έγραψε για το έργο του Samuel Wilson «Του Διδασκάλου ο Οδηγός» (1823). Είναι να αγανακτεί κανείς, γράφει, με τη μέθοδο που χρησιμοποιούν οι περισσότεροι παιδαγωγοί, για να σωφρονίσουν τους νέους. Αντί να συμπεριφέρονται «με τρόπον γλυκύν και σεμνόν», για να κερδίσουν την αγάπη τους και τον σεβασμό, «μεταχειρίζονται και βλέμμα, και φωνήν, και χείρας τυραννικάς». Και δεν είναι μόνον αυτό. Δεν ικανοποιούν τη φυσική περιέργεια και τη φιλομάθεια των παιδιών και δεν τα συγκινούν. Περνούν όλη τους την ημέρα στο σχολείο ασκώντας τους μαθητές «εις ξηρούς και άτακτους συλλαβισμούς». Γι' αυτό και τα παιδιά ταπεινώνονται, γράφει ο Βάμβας, εξευτελίζονται και απεχθάνονται το σχολείο και τρέφουν «άσπονδον μίσος κατά των τυ-

5. Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε, επιμέλεια Αλέξη Δημαρά, Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1973, τ. Α', σ. 125.

ράνων της αθώας ηλικίας των».⁶

Βάλτε κοντά στην ανάλγητη αυτή μέθοδο και τα μαθήματα που κι αυτά δεν είναι τα ενδεδειγμένα, προσθέτει ο Νεόφυτος Βάμβας, και θα έχετε την εικόνα εκείνου του σχολείου. Και αναφέρεται στα αναγνωστικά τους, που είναι τα θρησκευτικά τους βιβλία (Ψαλτήρι, Οκτώηχι, Απόστολος) τα οποία δεν τα καταλαβαίνουν ούτε οι μαθητές ούτε οι περισσότεροι παιδαγωγοί τους. «Δίδουν, γράφει, εις τας χείρας των παιδιών βιβλία γραμμένα εις την αρχαίαν ελληνικήν γλώσσαν, την οποίαν δεν καταλαμβάνουν ουδ' αυτοί οι πλειότεροι παιδαγωγοί και αυτά ταύτα τα βιβλία είναι Οκτώηχος, Ψαλτήριον, Απόστολος, βιβλία υψηλά και θεολογικά, τα οποία και αν καθ' υπόθεσιν τα εννοεί ο διδάσκαλος, εις τα πνεύματα όμως των παιδιών είναι ακατάληπτα, και πρέπει πρώτον να γυμνασθώσιν εις άλλα μαθήματα».

Για την αδυναμία των μαθητών (και των περισσότερων δασκάλων) να κατανοήσουν τα παράξενα αυτά αναγνωστικά θα γράφει πενήντα χρόνια αργότερα και ο Χρηστοβασιλής στο βιβλίο που κρατάτε. Το σχετικό διήγημα (σ. 103) φέρει τον τίτλο «Η γλώσσα του Θεού». Ο τίτλος αυτός τα λέει όλα και δε χρειάζεται κανέναν σχολιασμό. Τα παιδιά διδάσκονταν μια γλώσσα ακατάληπτη

που, κατά τον Παπ' Αντριά, ελάχιστοι την καταλαβαίνουν: ο Θεός, οι άγγελοί του, οι άγιοι (ο Άγιος Ιωάννης, ο Δαμασκηνός και ο Δαυίδ), οι δεσποτάδες, οι πατριαρχάδες, οι θεολόγοι και κανένας άλλος. Αυτοί ξέρουν τη γλώσσα του Θεού και καταλαβαίνουν τι λεν τα πινακίδια, το Χτωήχι, το Ψαλτήρι...

Αυτά είναι η απάντηση που παίρνει από τον Παπ' Αντριά ο Χρηστοβασιλής, όταν γεμάτος απορία ρωτάει να μάθει γιατί δεν καταλαβαίνει τη γλώσσα που διδάσκεται. Το εντύχημα είναι, βέβαια, που ο Παπ' Αντριάς δεν τον δέρνει για την ασεβή του ερώτηση. Ίσως γιατί η απορία του μικρού μαθητή ήταν και δική του απορία, αφού κι αυτός ποτέ δεν μπόρεσε να καταλάβει τη γλώσσα που διδασκε. Η μαρτυρία είναι του Χρηστοβασιλής: «Λέγω, γράφει για τον Παπ' Αντριά, θα μας διάβαζε» κι όχι θα μας «δίδαχνε», γιατί όλη του η διδασκαλία περιοριζόταν μόνο στην παπαγαλικήν ανάγνωση, χωρίς να μας εξηγεί τίποτα, αλλά κι αν ήθελε να μας εξηγήσει τα κείμενα, που μας κανοναρχούσε, δεν ήξερε ο καημένος» (σ. 80).

Αξιζει, νομίζω, να κάνουμε έναν ακόμη βηματισμό προς τα πίσω, προς τον 18. αιώνα, και να δούμε μια αξιοσημείωτη κατάσταση του Δημητρίου Καταρτζή, η οποία επαληθεύει όσα μαρτυρούν για την αρχή και το τέλος του 19. αιώνα ο Χρηστοβασιλής και ο Βάμβας. «Το παιδί, βάνω-

6. Ο.π., σ. 9.

ντάς το από μικρό στα ιερά γράμματα, το μαθαίνουν τα κοινά, χωρίς να του 'ξηγούν, αλλά μόνε του τα παραδίδουνε διαβαστ' απτό πουρν' ως το βράδυ χωρίς άλλη διακοπή, παρὲ μόνε στο κεντιάτικό τους φαγί, μήτε τα συντυχαίνουν ποτές τίποτες διά να τα δώσουν ιδέαις, αλλά επιστατούν απάνω τους με το ραβδί και ξυλιαίς να διαβάζουν τα μαύρ' αδιάκοπα και μεγαλοφώνως όσο μπορούν, και να μη σαλεύουν ποσώς απτόν τόπο τους»⁷.

Συνάγονται, λοιπόν, και από αυτό το κείμενο, όπως και από τα προηγούμενα, τα ακόλουθα: τα παιδιά μαθαίνουν ανάγνωση (και γραφή) από τα θρησκευτικά βιβλία, χωρίς να καταλαβαίνουν αυτά που διαβάζουν· οι δάσκαλοί τους δεν τους εξηγούν τα ιερά γράμματα που διαβάζουν —άλλωστε και από αυτούς οι περισσότεροι δεν τα κατανοούν· κατά τη διδασκαλία δεν ακολουθείται καμία συγκεκριμένη μέθοδος· τα παιδιά διαβάζουν συνεχώς όλη την ημέρα από το πρωί έως το βράδυ μεγαλοφώνως χωρίς σταματημό, ώσπου εξαντλούνται από την αδιάκοπη και μεγαλόφωνη ανάγνωση· κατά την ώρα αυτής της εξωφρενικής ανάγνωσης πάνω από τα κεφάλια τους στέκονται απειλητικοί με το ραβδί οι δάσκαλοί τους έτοιμοι να επέμβουν δυναμικά ανά πάσαν στιγμήν, χωρίς καθόλου να τα

7. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τ. ΙΑ', Αθήνα, 1975, σ. 323.

επιτρέπουν να σαλέψουν από τη θέση τους· πέρα από αυτήν την ανάγνωση δεν υπάρχει τίποτε άλλο· δεν υπάρχουν ιδέες, δεν ασχολείται κανείς με την ουσία των κειμένων ούτε δάσκαλος ούτε μαθητής. Όπως στο Χρηστοβασιλή και στον Βάμβα, ουδείς φαίνεται να συγκινείται ή να κατανοεί κάτι από τα περιεργα κείμενα της επίτονης αυτής ανάγνωσης. Και να σκεφθεί κανείς ότι αυτά συμβαίνουν έξω από την Ελλάδα στην ελληνική σχολή στο Βουκουρέστι, όπου υπάρχει επάρκεια προσωπικού και οργάνωσης ευρωπαϊκού επιπέδου.

Αλλά και στην Ευρώπη τότε —βρισκόμαστε στα τέλη του 18. αιώνα— τα πράγματα δεν είναι καλύτερα. Αγνωούνται οι παιδαγωγικές αρχές, και ο ανθρώπινος παράγοντας, η ανθρώπινη πλευρά του μαθητή, δε φαίνεται να συγκινεί τους ροπαλοφόρους παιδαγωγούς. Η εποχή αγνοεί την ανθρώπινη φύση και δεν εκτιμά το μόχθο της, την πνευματική και τη σωματική αντοχή της. Η κοινωνία δείχνει αδιαφορία για το παιδί και την παιδεία του. Άλλωστε δεν εκτιμά ιδιαίτερα την εργασία και τον εργαζόμενο άνθρωπο. Συνεπώς δεν έχει τις προϋποθέσεις να κατανοήσει και τον μόχθο του παιδιού. Στην Αγγλία το παιδί αντικρίζεται με αδιαφορία είτε εργάζεται σε κάποια βιομηχανική μονάδα είτε σπουδάζει στο σχολείο. Γενικώς ο άνθρωπος μόχθος και η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν λογαριάζονται. Η παιδαγωγική βεβαρημένη κι εκεί από τα

ευτελή προϊόντα ενός ισχνού παρελθόντος αναζητάει το άλλο της πρόσωπο. Δεν έχουν προβάλει ακόμη στον παιδαγωγικό ορίζοντα η «νέα αγωγή» και το «νέο σχολείο». Το παλαιό σχολείο εστιάζεται ακόμη στη βία και στην αυθεντία του δασκάλου, αν και στη σκέψη κάποιων πρωτοπόρων παιδαγωγών είναι καταδικασμένο. Επιμένει να μην υπολογίζει το παιδί. Επιμένει στον φορμαλισμό του και στον στρατωνισμό του. Η ευτυχία του νέου ανθρώπου δεν το έχει συγκινήσει ακόμη. Κατά τον 18. αιώνα, γιατί όχι και κατά τον 19., τα σχολεία της Ευρώπης μεταφέρουν στις τάξεις τους τις μεθόδους αγωγής των στρατώνων.

Και όμως από το 1750 ακόμη ο Ζαν Ζακ Ρουσσώ με τη μεγάλη παιδαγωγική και καλλιτεχνική του φύση έδειχνε τον δρόμο της νέας αγωγής. Με τον «Αιμίλιό» του θα αχρηστέψει ή θα θρυμματίσει τη βέργα του παραδοσιακού τύραννου / δασκάλου και θα τιμήσει τον νέο άνθρωπο. Αρχή του ήταν, σημειώνει με θαυμασμό ο Paul Munch, «Κάνε ακριβώς το αντίθετο από εκείνο που είναι συνηθισμένο, και θα πετυχαίνεις πάντα το σωστό». Η αγωνία/αγωνία της εκπαίδευσης δεν είναι παρά γέννημα της πανάρχαιας αντίληψης να θέλουμε «να βγάλουμε από ένα παιδί όχι ένα παιδί, αλλά έναν σοφό. Γι' αυτό δε θα πάψουν ποτέ οι πατέρες και οι δάσκαλοι να μαλώνουν, να διορθώνουν, να υποδεικνύουν, να κολακεύουν, να θυμώνουν, να υπόσχονται, να τους βάζουν τις γνώσεις με το

χωνί».

Δεν προχώρησε, βεβαίαι, στη διδακτική πρακτική ο Ρουσσώ. Αν προχώρούσε, θα ήταν, είπαν, έξοχος. Άλλωστε πολύ γρήγορα και σε μικρή ηλικία γνώρισε και εγκατέλειψε, αμέσως μάλιστα, το επάγγελμα του δασκάλου. Ωστόσο έδειξε καλύτερα από κάθε άλλον έως τότε το δρόμο και τη μέθοδο της διδακτικής πρακτικής.

Αλλά αυτό που δεν πραγματοποίησε ο Ρουσσώ το πραγματοποίησε ο E. Pestalozzi. Η φιλόανθρωπη φύση του τον έφερε πολύ γρήγορα κοντά στον πάσχοντα άνθρωπο, το παιδί. Στάθηκε ορόσημο μοναδικό στην ιστορία της παιδαγωγικής και της διδακτικής πράξης. Έκαμε υπέρβαση του γνωστού ρητού non scholae sed vitae (όχι για το σχολείο αλλά για τη ζωή οι γνώσεις των μαθητών) και διδάξε πως οι γνώσεις δεν είναι για τις γνώσεις ούτε είναι στενόκαρδα για τη ζωή, παρὰ είναι οι γνώσεις ένας πνευματικός θησαυρός, μια σύγκλιση πνευματικών δυνάμεων, μια παιδεία και μια καλλιέργεια, θα λέγαμε. Σημασία έχει το γερό μυαλό και η ισχυρή βούληση και όχι το κεφάλι το καλογεμισμένο. Όταν η διδακτική/παιδαγωγική πράξη ασκήσει τη θέληση και τις ποικίλες πνευματικές και άλλες δεξιότητες του παιδιού, μόνο του τότε εκείνο θα στήσει τη ζωή του.

Όπως αντιλαμβάνεται ο καθένας, οι αντιλήψεις αυτές του Pestalozzi βρίσκονται πολύ κοντά στις αντιλήψεις του

«Σχολείου Εργασίας», που θα 'ρθει πολύ αργότερα (19. αι.) στην Ευρώπη. Το επισημαίνει ο Munch. «Εδώ, γράφει, έχουμε ένα καλό κομμάτι του προγράμματος του νέου «Σχολείου Εργασίας». Αντί να στουπώνουμε τα μυαλά των παιδιών με νεκρές γνώσεις, ζητούμε να οξύνουμε την αντιληπτική τους δύναμη, να ενισχύσουμε τη δύναμη της αποφάσεως, να καταστήσουμε ώριμη την κρίση τους, τη βούλησή τους ισχυρή και σκόπιμη, το χέρι τους επιδέξιο και να φωτίζουμε το μικρό δημιουργικό τους κράτος μ' ένα χαρούμενο γέλιο. Αυτά αποτελούν τον ανώτερο σκοπό του Pestalozzi και προς αυτά τείνει και σήμερα το νέο «Σχολείο Εργασίας»».

Και όμως ολόκληρες δεκαετίες, πολλές δεκαετίες, μετά τον Ρουσώ και τον Pestalozzi, κατά τον 19., γιατί όχι και τον 20. αιώνα, στις διάφορες χώρες της Ευρώπης και στην Ελλάδα, εφαρμόζονταν μέθοδοι αγωγής και διδασκαλίας που θύμιζαν τις μεθόδους των υπαξιοματικών στα κέντρα των νεοσύλλεκτων στρατιωτών. Τους τρόπους αυτούς δεν τους ανεχόταν, βέβαια, ούτε η επιστήμη ούτε η τέχνη. Και λέω ούτε και η τέχνη, γιατί η διδασκαλία είναι περισσότερο τέχνη, αφού είναι δημιουργία, και λιγότερο επιστήμη. Μιαν άποψη που την απέρριπταν, και την απορρίπτουν, οι άγευστοι παιδείας τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα. Στα διδασκαλεία και στα πανεπιστήμια της

Ευρώπης και της Ελλάδας οι υποψήφιοι δάσκαλοι διδάσκονταν, και διδάσκονται, πως το καλλιτεχνικό ένστικτο δεν έχει να κάνει με τη διδασκαλία. Αυτή εξαρτάται εξ ολοκλήρου από τη χρησιμοποίηση και την εφαρμογή συγκεκριμένων διδακτικών τρόπων και μοντέλων διδασκαλίας. Ο διδακτισμός αυτός, που έχει τις ρίζες του σε πανάρχαιους και χρεοκοπημένους τρόπους αγωγής, έχει αποκτήσει σήμερα επιδημική μορφή και στα πανεπιστήμια.

«Οι διευθυντές των διδασκαλείων, γράφει ο Munch, έφεραν σε μεγάλη ακμή ένα διδακτικό τρόπο εναντίον του οποίου ο Pestalozzi, γεμάτος από ιερή αγανάκτηση, είχε αγωνιστεί, δηλαδή την αποβλακωτική κατηχητική μέθοδο. Η διαφθορά και ο εξευτελισμός της διδακτικής τέχνης με τις διδασκαλικές μορφές του κατηχησμού ήταν, για το δάσκαλο Pestalozzi, ένα ανοσιούργημα. Παράδειγμα.

Το μάθημα για το δίλεπτο της χήρας* κατά τον ιδεώδη τρόπον των διευθυντών των διδασκαλείων της εποχής εκείνης θα γινόταν ως εξής:

— Ποιος κάθισε;

* Σημείωση: Πρόκειται για τη γνωστή ιστορία της χήρας, όπως αυτή παρουσιάζεται στην Καινή Διαθήκη: «Καί καθίσας ὁ Ἰησοῦς κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου ἐθεώρει πῶς ὁ ὄχλος βάλλει χαλκόν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον. καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἐβαλλον πολλὰ· καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτά δύο, ὅ ἐστι κοδράντης· καὶ προσκαλεσάμε-

— Ο Ιησούς κάθισε.

— Πού κάθισε;

— Στο γαζοφυλάκιο του Ναού κάθισε.

— Λάθος! φταίω εγώ όμως. Έπρεπε να ρωτήσω: Πού απέναντι κάθισε ο Ιησούς;

— Απέναντι στο γαζοφυλάκιο κάθισε ο Ιησούς.

— Επανάλαβε ό,τι μάθαμε ως τώρα.

— Τι έκαμε εκεί;

— Άρχισε να κοιτάζει τον κόσμο.

— Καλά. Πες όμως καλύτερα: κοίταζε τον κόσμο.

— Πόσα έρριχναν οι πλούσιοι;

— Οι πλούσιοι έρριχναν πολλά.

— Γιατί οι πλούσιοι έρριχναν πολλά;

— Γιατί ήταν πλούσιοι.

— Επανάλαβε ό,τι μάθαμε ως τώρα.

— Ποιος μίηκε ύστερα;

— Ύστερα ήρθε μια φτωχή χήρα.

— Επανάλαβε ό,τι μάθαμε ακόμη!

— Πόσα έρριξε;

— Έρριξε πολλά!

— Πρέπει να ρωτήσω καλύτερα: Πόσα λίγα έρριξε;

— Έρριξε πολύ λίγα.

— Πόσα λοιπόν έρριξε;

— Έρριξε δύο λεπτά.

.....

Έτσι γύριζε ο μύλος τότε από 8-12 και 2-4. Και στον ύπνο τους ακόμη θ' αντηχούσε σ' αυτιά των παιδιών:

Γιατί - διότι.

Πόσα - τόσα.

Τι κάνει - αυτό κάνει.

Επί πόσον - επί τόσον.

Αυτή είναι η παραγερασμένη μέθοδος... Η μέθοδος δηλαδή των παιδιών του υποδηματοποιείου, που μ' ένα τράβηγμα βγάζουν το παπούτσι των πελατών. Και ήταν τόσο ελεεινή, αφού δεν είχε φνισικά καμιά σχέση με τη σοβαρή διδασκαλία, φορούσε όμως έναν μακρό παιδαγωγικό μανδύα και τη σύστηναν οι προϊστάμενοι»⁸.

Έτσι γύριζε και έτσι άλεθε ο μύλος της εκπαίδευσης και της παιδείας σ' όλον τον κόσμο και στην Ευρώπη ολόκληρες δεκαετίες. Γιατί να μη γυρίζει και να μην αλέθει

8. P. Munch, *Η τέχνη του διδάσκειν*, μετ. Γ. Δ. Ζήση, Αθήνα 1935, σ. 35.

νος τούς μαθητάς αὐτοῦ εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ χήρα αὕτη ἢ πτωχὴ πλείον πάντων ἔβαλε τῶν βαλλόντων εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· πάντες γάρ ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον· αὕτη δὲ ἐκ τῆς ὑστερήσεως αὐτῆς πάντα ὅσα εἶχεν ἔβαλεν, ὅλον τὸν βίον αὐτῆς (Μάρκου 11, 41-44).

έτσι και στην Ελλάδα που κατά την περίοδο της πολιτικής και της πνευματικής της αναγέννησης (19. αι.), κατά την περίοδο δηλαδή που έδενε το νέο θεσμικό πλαίσιο του νέου κράτους και χάραζε μια καινούρια εποχή, δεχόταν με πολλούς τρόπους (λόγιοι που σπουδάζουν στην Ευρώπη, Βαυαροί κτλ.) την ευρωπαϊκή επίδραση. Συνεπικουρούσε, βλέπετε, στην Ελλάδα και ο λογιότατισμός (με τις παραφυάδες του) που διαρκώς αλληθώριζε προς το παρελθόν παγιδευμένος από τον θαυμασμό του γράμματος του αρχαίου κόσμου. Γι' αυτό και το πρόβλημα αυτό στην Ελλάδα αποκτούσε μιαν ιδιαιτερότητα, δεδομένου ότι το σφράγιζε με τη δική του σφραγίδα ο αττικισμός.

Συνεπώς η τυραννία του δασκάλου και της παιδαγωγικής δεν είναι μόνον υπόθεση του τουρκοκρατούμενου (και του ελεύθερου, όπως ανέφερα) ελληνισμού του 19. αιώνα. Είναι υπόθεση όλων των αιώνων του ελληνισμού (και της ανθρωπότητας) από τότε που επινοήθηκαν και άρχισαν να διδάσκονται τα γράμματα (η γραφή και η ανάγνωση) έως και το πρώτο μισό του 20. αι. κι ακόμη πιο εδώ. «Κρίμας τα μαύρα τα παιδιά», φωνάζει με αγωνία και αγανάκτηση από τον 18. αι. ο Δημήτριος Καταρτζής.

Η περιγραφική αυτή αφήγηση του Καταρτζή, για τον τρόπο με τον οποίο μάθαιναν γράμματα τα ελληνόπουλα, κατά τον 18. αι. μ.Χ., παραπέμπει στον τρόπο με τον

οποίο μάθαιναν γράμματα τα ελληνόπουλα τον 5. και τον 4. αι. π.Χ. καθώς και τους μετέπειτα αιώνες. Από αρχαίους συγγραφείς ξέρουμε ότι το παιδί ξυπνούσε νύχτα και νύχτα πριν ανατείλει ο ήλιος βρισκόταν στο σχολείο, συνοδευόμενο από τον παιδαγωγό. Εκεί έσβηνε η δάδα που τους έφεγγε στο δρόμο και άρχιζε η φωναχτή ανάγνωση που κρατούσε ως τη δύση του ήλιου με ένα μικρό διάλειμμα για το λιγοστό πρόχειρο φαγητό του μεσημεριού. Ο δάσκαλος ημιαθής, απαίδευτος και ταπεινής καταγωγής άνθρωπος, χωρίς καμιά γνώση ψυχολογίας, παιδαγωγικής και διδακτικής, αφού οι επιστήμες αυτές δεν υπήρχαν τότε, ήταν ανίκανος να προσφέρει ουσιαστική βοήθεια. Εκτός αν θεωρήσει κανείς βοήθεια —ακούγεται κι αυτό— τη φυσική του παρουσία, η οποία αποτελούσε μόνιμη απειλή για το μαθητή. Οι ραβδισμοί και τα βασανιστήρια των ελληνόπουλων της Αρχαίας Ελλάδας αποτελούσαν μέρος του μαθήματος. Οι μαθητές αβοήθητοι ουσιαστικά μελετούσαν μέρα και νύχτα (ούτε τα όνειρά τους, λέει ο Λιβάνιος, ήταν ειρηνικά) φωναχτά και προσπαθούσαν να ανακαλύψουν και να κατακτήσουν τους μηχανισμούς της ανάγνωσης κάτω από το σκληρό βλέμμα του δασκάλου και με την διαρκή απειλή των ποικίλων σωματικών ποινών που επινοούσε η φαντασία του.

Δείγματα των σωματικών ποινών παραδίδονται πολλά. Σώζεται και σήμερα στο Εθνικό Μουσείο της

Νεάπολης της Ιταλίας η γνωστή τοιχογραφία της Πομπηίας, η οποία εξεικονίζει τον ξυλοδαρμό μαθητή στο σχολείο. Ο μαθητής δέρνεται με τη βέργα, ενώ δύο συμμαθητές του, για να διευκολύνουν τον ξυλοδαρμό τον κρατούν ο ένας από τα χέρια και ο άλλος από τα πόδια. Η σκηνή θυμίζει τον μίμο του Ηρώνδα (3. αι. π.Χ.) «Διδάσκαλος», όπου ο Ευθίας, ο Κόκκαλος και ο Φύλλος κρατούν το συμμαθητή τους Κότταλο, για να τον δείρει με το λουρί ο δάσκαλός τους Λαμπρίσκος⁹. Άκρως ικανοποιημένη από τον ξυλοδαρμό παρουσιάζεται η μητέρα του Κότταλου Μητροτίμα.

Σ' ένα από τα μαθητικά πινακίδια που σώζονται από την αρχαιότητα ο μαθητής γράφει πολλές φορές τη φράση «Φιλοπόνει, ὦ παῖ, μή δαρῆς». Δυνατά χτυπήματα χάραζαν τα χέρια των μαθητών, γράφει ο Οβίδιος. Είναι γνωστό, άλλωστε, ότι ο αρχαίος φιλόσοφος Αναξαγόρας αντί άλλης τιμής την ημέρα του θανάτου του ζήτησε να αργήσουν τα σχολεία και οι μαθητές να ξεχυθούν στους δρόμους, για να παίξουν και να χαρούν ελεύθεροι μακριά από τα βλοσυρά βλέμματα των δασκάλων τους. Ανάλογα δείγματα απάνθρωπης συμπεριφοράς των δασκάλων προς τους μαθητές συναντούμε και στο Βυζάντιο. Παραδίδεται π.χ. ότι ο Αρκάδιος (5. αι. μ.Χ.), ο γιος του Μεγάλου

Θεοδοσίου, έφερε σε όλη του τη ζωή άσβεστα στο πρόσωπό του τα αποτυπώματα του σκληρού ξυλοδαρμού από το δάσκαλό του.

Παρ' όλα, όμως, όσα εκφράζονται σχετικά με αυτού του είδους τις ποινές είτε από την οργανωμένη ελληνική πολιτεία είτε από μεμονωμένα άτομα (Αναξαγόρας, Οβίδιος κ.ά.), γενικά η κοινωνία συναινεί και επινεύει σ' αυτές τις δοκιμασίες. Ακραία και αμετάθετη είναι η πίστη της πως «ὁ μὴ δαρὲς οὐ παιδεύεται», και πως όποιος «φείδεται τῆς ἑαυτοῦ ῥάβδου» δεν αγαπάει το παιδί του. Συμφωνούν σ' αυτήν την «παιδαγωγική αρχή» όλοι οι λαοί και όλοι οι αιώνες ως τις ημέρες μας σχεδόν. Τα παραδείγματα αφθονούν.

Η Μητροτίμα ζητάει από τον Λαμπρίσκο να δέρνει το γιο της τον Κότταλο όλη την ημέρα ως τη δύση του ήλιου και ώσπου η κακή ψυχή του βγει από τα χείλη του. Και όταν εκείνος κατορθώνει να ξεφύγει από τα χέρια του δασκάλου εκοφενδονίζοντάς τον βρισιές βρισιές, η Μητροτίμα τού υπόσχεται πως θα τον πιάσει και θα τον τον ξαναφέρει δεμένο χειροπόδαρα, για να τον βλέπουν οι θεές μούσες που τόσο μισούσε.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Κότταλος ήταν ένας δυσήνιος και προβληματικός μαθητής. Η ζωή άλλωστε δεν τον έδειξε καμία εύνοια: γέρος ο πατέρας του, φτωχή η οικογένεια, χωρίς παιδαγωγό κτλ. Πιο προβληματική όμως

9. Ηρώνδα «Διδάσκαλος».

ήταν η μάνα του η Μητροτίμα, που από την έντονη επιθυμία της να μάθει ο γιος της γράμματα καταντούσε νυστερική, και ο δάσκαλός του ο Λαμπρίσκος με την εξωφρενική του παιδαγωγική και τη βάνουση μέθοδο των βασανιστηρίων. Άλλωστε νομίζω πως αυτούς τους τρόπους και αυτές τις μεθόδους θέλησε να ανατάμει και να σατιρίσει ο Ηρώνας.

Είκοσι περίπου αιώνες αργότερα τίποτε απολύτως δεν έχει αλλάξει. Η ιστορία επαναλαμβάνεται με άλλα πρόσωπα. Η παιδαγωγική εξακολουθεί να νοσεί. Ο Παπ' Αντριάς δέρνει και βασανίζει τα παιδιά του «Μικρού Σκολείου». Και πιο πολύ απ' όλα δέρνει το γιο του. Η κοινωνία συναινεί και επιχαίρει. «Ο γερο-Λώλης, καταγράφει ο Χρηστοβασίλης, κύτταζε από μακριά το φοβερό και απάισιο δασκαλομαθητικό δράμα κι αιστάνονταν μιαν άρρητη ευφροσύνη στην καρδιά του...», κι έλεγε μόνος του: Αυτός είναι δάσκαλος! Βλέπεις ξύλο που το τινάζει κι ασ τ'χει και παιδί του... Πρέπει να τρων οι δάσκαλοι το κρέας των παιδιών και να τους αφήνουν μόνο την πέτσα και τα κόκκαλα, για να μπορέσουν να μάθουν γράμματα». Και λυπάται που δεν έχει εγγόνι σε μαθητική ηλικία, για να το στείλει σ' αυτόν τον «λαμπρό» δάσκαλο να του μάθει γράμματα και να «το κάνει άνθρωπο». Αυτή ήταν η γνώμη και ολόκληρης της κοινωνίας, καταλήγει ο Χρηστοβασίλης. «Ο δάσκαλος ήταν αυτοκράτορας του

σκολείου και κύριος του σώματος και της ζωής» του παιδιού!

Καλός ήταν ο δάσκαλος που έδεχνε αλύπτητα: ο Λαμπρίσκος στον Ηρώνα (3. αι. π.Χ.), ο Αρσένιος ο εκπαιδευτής του Αρκαδίου (5. αι. μ.Χ.), ο Παπ' Αντριάς του Χρηστοβασίλη (19. αι. μ.Χ.), ο Πατερόπουλος στον Καζαντζάκη (19. αι. μ.Χ.) και τόσοι άλλοι που διέθεται τα ανάλογα «προσόντα», άλλοι γνωστοί και άλλοι λησμονημένοι από την ιστορία της καχεκτικής παιδαγωγικής εκείνων των χρόνων του αυταρχισμού. Κακοί, από την άλλη πλευρά, θεωρούνταν δάσκαλοι σαν τον Δημήτρη τον Πάσκο από την Κρετσούνιστα της Ηπείρου, ο οποίος έπαιζε πηδηχτό με τα μαθητούρια του, όπως με πολλή ειρωνεία και περιφρόνηση έλεγε ο γερο-Λώλης, και σαν τον Ιωάννη Κονδυλάκη, τον οποίο αμφισβητούσαν οι γονείς, διότι δε χρησιμοποιούσε βίαια μέσα, και τα παιδιά τον αγαπούσαν και τον σέβονταν. Τον αληθινό δάσκαλο που βρισκόταν σύριζα στην καρδιά και τη σκέψη του παιδιού οι ελληνικές (και όχι μόνον) κοινωνίες τον απέρριπταν. Τιμούσαν και θαύμαζαν το δάσκαλο που μισούσαν τα παιδιά.

Το ίδιο παρατηρείται και στις αρχαιοελληνικές (κλασικοί χρόνοι, ελληνιστικοί, ελληνορωμαϊκοί κτλ.) κοινωνίες. Απορρίπτουν κι αυτές τον ανθρώπινο δάσκαλο και αποδέχονται τον απάνθρωπο και το σκληρό. Όταν, λέει ο

Πλάτων, μια δημοκρατούμενη πόλη μεθύσει από τον άκρατο οίνο της ελευθερίας, που της κερνούν κακοί άρχοντες οινοχόοι, τότε όλα σ' αυτήν γίνονται άνω κάτω, κι ανάμεσα στα άλλα «διδάσκαλός τε ἐν τῷ τοιοῦτ' φοιτητὰς φοβεῖται καὶ θωπεύει, φοιτηταὶ τε διδασκάλων ὀλιγοῦσιν, οὕτω δὲ καὶ παιδαγωγῶν» (= ο δάσκαλος φοβάται και κολακεύει τους φοιτητές του, και οι φοιτητές περιφρονούν τους δασκάλους και τους παιδαγωγούς)¹⁰.

Ο Ξενοφών, πάλι, για να χαρακτηρίσει τον Κλέαρχο τον Λακεδαιμόνιο και τη σκασιότητα των σχέσεών του με τους στρατιώτες του, θυμίζει τις ανάλογες σχέσεις δασκάλου και μαθητών. Γράφει για τους στρατιώτες: «Ὅτε δ' ἔξω τοῦ δεινοῦ γένοιτο καὶ ἐξείη πρὸς ἄλλον ἄρξομένους ἀπιέναι, πολλοὶ αὐτὸν ἀπέλειπον· τό γάρ ἐπίχαρι οὐκ εἶχεν, ἀλλ' αἰεὶ χαλεπὸς ἦν καὶ ὠμὸς· ὥστε διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ στρατιῶται ὥσπερ παῖδες πρὸς διδασκαλόν» (= Όταν οι στρατιώτες του Κλεάρχου δεν διέτρεχαν κανέναν κίνδυνο και είχαν τη δυνατότητα να υπαχθούν σε άλλον στρατηγό, τότε πολλοί απ' αυτούς τον εγκατέλειπαν· διότι δεν είχε καθόλου ευχάριστους τρόπους συμπεριφοράς, αλλά ήταν πάντοτε τραχύς και ωμός· γι' αυτό οι στρατιώτες έτρεφαν γι' αυτόν αισθήματα ανάλογα μ' εκείνα που τρέ-

φουν οι μαθητές για το δάσκαλο)¹¹.

Ανάλογες μορφές δασκάλων και παιδαγωγικών μεθόδων ιχνογραφούνται (και παραδίδονται) και από πολλούς άλλους συγγραφείς του παλαιότερου και του νεότερου Ελληνισμού. Ο Πλούταρχος στους «Παράλληλους Βίους» αφηγείται πως ο Κάτων έδωξε τον δάσκαλο του γιου του, το δούλο Χίλωνα, διότι δεν μπορούσε να ανέχεται να δέχεται το παιδί τον ένα δούλο.

Οι αντιδράσεις, όμως, αυτού του είδους αποτελούν, όπως σημείωσα ήδη πιο πάνω, σπάνιες εξαιρέσεις, οι οποίες επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Και ο κανόνας ήταν πως όλες οι ελληνικές κοινωνίες από τότε που «βγήκαν το γράμματα και οι δάσκαλοι», για να θυμηθώ χαρακτηριστική έκφραση του Χρηστοβασίλη, αποδέχονταν τον βάνουσο δάσκαλο και τον εκχωρούσαν υπέρτατες εξουσίες πάνω στο πνεύμα και στο σώμα του παιδιού. Δεν τις εκχωρούσαν απλώς, αλλά τις επέβαλλαν. Οι κοινωνίες και οι παιδαγωγικές τους έπλαθαν τον δάσκαλο-θηρίο που «κακουργούσε εναντίον του μαθητικού κόσμου». Ο δάσκαλος δηλαδή ήταν η αιχμή του δόρατος της κοινωνίας και της παιδαγωγικής της, το «αιωνεϊδίμο όργανο» που πίστευε πως όσο πιο πιστός ήταν στα κελεύσματα της κοινωνίας, τόσο πιο σωστά ολοκλήρωνε την «υψηλή και ιερή απο-

10. Πλάτωνος «Πολιτεία», 563α.

11. Ξενοφώντος «Κύριον Ανάβιας», II, vi, 12.

στολή του». Εθνικοί και χριστιανοί συμφώνησαν σ' αυτή τη μορφή του δασκάλου. Τόσο βαριά ήταν η κληρονομιά της παιδαγωγικής παράδοσης, που κανένας σχεδόν δεν διανοήθηκε να έχει αποκλίνουσα άποψη. Εξαίρεση του κανόνα δεν αποτέλεσαν ούτε και οι προστάτες των γραμμάτων Ιωάννης ο Χρυσόστομος, Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Ναζιανζηνός. Το παιδί ήταν ένα θηρίο που έπρεπε να δαμαστεί. Αυτή ήταν η πίστη εθνικών και χριστιανών, παλαιότερων και νεότερων Ελλήνων¹².

Γι' αυτό και ενιαία και αμετακίνητη στάθηκε η φιλοσοφία και η πράξη της αγωγής στις μεταβαλλόμενες, ωστόσο, ελληνικές κοινωνίες, όπως αμετάβλητες στάθηκαν οι μέθοδοι και κοινοί οι τρόποι που εφάρμοζαν οι έλληνες δάσκαλοι κατά τη διδασκαλία. Κοινά ήταν ακόμη ανά τους αιώνες και τα «δασκαλικά σύνεργα, τα απαισία εμφλήματα της βάρβαρης και κακούργας παιδαγωγικής»: η βέργα, το μπαστούνι, το λουρί κ.ά. Σ' αυτά, που χρησιμοποιούνταν από αρχαιοτάτων χρόνων, οι έλληνες δάσκαλοι της τουρκοκρατίας θα προσθέσουν τα σουβλιά, τον φέλεκα — «όργανο τιμωρίας του δυνάστη του Ελληνισμού Τούρκου και του δυνάστη της ελληνικής νεολαίας δάσκαλου» — τη νεκροκεφαλή και το κλείσιμο των μαθητών στις οστεοθή-

12. Α. Β. Γιαννικόπουλος, *Άγνωστες πτυχές της αρχαίας ζωής και αγωγής*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1988.

20. αι. Εκείνο μάλιστα που δυσκόλευε αφάνταστα τον μαθητή να συλλαβίσει και να κατανοήσει τον μηχανισμό της ανάγνωσης ήταν η απαγγελία των γραμμάτων ως λέξεων (Άλφα, Βήτα κτλ.) και όχι ως φθόγγων (Α, Β κτλ.), όπως θα έπρεπε. Το σφάλμα αυτό, το οποίο δεν υποψιάζονταν οι δάσκαλοι, καταντούσε τη μέθοδο τυραννική και αναποτελεσματική έως παράλογη, αφού ο μαθητής έγραφε ΛΟΓΟΣ και διάβαζε: Λάμιδα, Όμικρον, Γάμα, Όμικρον, Σίγμα.

Δυσκολίες παρείχε και η άσκηση του μαθητή στη γραφή των γραμμάτων. Η απαιτητικότητα μάλιστα και η ανστηρότητα του δασκάλου, καθώς και το είδος (και η ποιότητα) των χρησιμοποιούμενων γραφικών υλών και γραφικών μέσων δυσκόλευαν ακόμη περισσότερο μια υπόθεση η οποία από τη φύση της ήταν δύσκολη. Δεν ήταν λίγοι οι δάσκαλοι που απαιτούσαν από τους μαθητές τους να σχεδιάζουν τα γράμματα όπως ακριβώς τα σχεδίαζαν εκείνοι, κάτι δηλαδή που απαιτούσε κοπιαστική άσκηση. Άλλωστε μόνον όταν ο μαθητής ήταν σε θέση να σχεδιάζει ικανοποιητικά το γράμμα που είχε διδαχθεί, δεν τιμωρούνταν, και τότε μόνον ο δάσκαλος προχωρούσε στη διδασκαλία άλλου γράμματος. Ελάχιστα βοηθούσαν, από την άλλη μεριά, η γραφική ύλη και τα μέσα γραφής. Από τα πανάρχαια χρόνια οι μαθητές έγραφαν πάνω σε κεκρωμένες πινακίδες με τον στύλο. Η κεκρωμένη πινακίδα

κες των νεκροταφείων.

Κοινά ήταν ακόμη και τα αναγνωστικά, αν και με το πέρασμα του ελληνισμού στον χριστιανισμό τα ομηρικά και τα άλλα κείμενα, που στα σχολεία της Αρχαίας Ελλάδας είχαν τη θέση αλφαβηταρίων και αναγνωστικών, αντικαταστάθηκαν από τα διάφορα εκκλησιαστικά βιβλία («Τα ιερὰ γράμματα»), όπως είδαμε. Ωστόσο σε όλους τους δασκάλους και σε όλες τις εποχές παρέμεινε κοινή η μέθοδος διδασκαλίας της ανάγνωσης και της γραφής, η οποία ακολουθούσε τα εξής στάδια:¹³

α. *Την απομνημόνευση των γραμμάτων του αλφαβήτου*. Ο μαθητής μάθαινε να απαγγέλλει από στήθους τα γράμματα του αλφαβήτου από το Α έως το Ω και, αντιστρόφως, από το Ω έως το Α. Εν συνεχεία τα απήγγελλε ανά ζεύγη Α-Ω, Β-Ψ κ.ο.κ., πορευόμενος έτσι από τα άκρα προς το κέντρο/μέσον, έως ότου έφτανε στο Μ-Ν. Αφού ολοκλήρωνε κι αυτήν την πορεία, συνέχιζε πάλι να αποστηθίζει και να απαγγέλλει ανά ζεύγη, κινούμενος τώρα από το μέσον/κέντρο προς τα δύο άκρα Μ-Ν, Λ-Ξ κ.ο.κ. έως ότου έφτανε και πάλι στο Α-Ω. Κατά πάγιο τρόπο η χρονοβόρα αυτή αντιπαιδαγωγική και βασανιστική μέθοδος χρησιμοποιήθηκε στην Αρχαία Ελλάδα, στη Βυζαντινή, στην τουρκοκρατούμενη και στην Ελλάδα του

13. Ο.π.

ήταν μια ξύλινη επιφάνεια σκαμμένη, ώστε να εξέχει γύρω γύρω ένα πλαίσιο, και στρωμένη στο εσωτερικό με κηρί. Ο στύλος ήταν μεταλλικό στέλεχος αιχμηρό από τη μια άκρη, ώστε να χαράζει το κηρί, και πεπλατυσμένο από την άλλη ώστε να το εξομαλύνει και να το επαναφέρει στην αρχική του κατάσταση. Η γνωστή μας Μητροτίμα παραπονιέται στο δάσκαλο, τον Λαμπρίσκο, ότι ο γιος της δεν πιάνει στα χέρια του την πινακίδα και τον στύλο. «Κή μὲν τάλαινα δέλτος, ἦν ἐγὼ κάμνω κηροῦς' ἐκάστον μινός, ὄρφανή κεῖται πρὸ τῆς χαμευνῆς» (= Κι η δόλια η πινακίδα που με τόσο κόπο εγώ κηρώνω κάθε μήνα, μένει ὀρφανή ριγμένη κάτω μπροστά στο στρώμα).

Οι δάσκαλοι και οι γονεῖς επινοούσαν πολλούς και ποικίλους τρόπους προκειμένου να διευκολύνουν την εξοικείωση των μαθητών με τα γράμματα: γράψιμο στο χώμα, στην άμμο, γράμματα από διάφορες ύλες (ξύλο, ελεφαντόδοντο) κ.ο.κ.

β. *Την απομνημόνευση συλλαβών*. Μετά τη μονόδρομη, αμφίδρομη και πολύδρομη απομνημόνευση των γραμμάτων του αλφαβήτου, ερχόταν η επίσης πολύδρομη και τεχνική κατασκευή και απομνημόνευση συλλαβών. Πρόκειται για μια άσημη και ατελείωτη ποικιλία, όπου συνδυάζονται χωρίς κανένα νόημα σύμφωνα και φωνήεντα, και αντιστρόφως. Στην αρχή κατασκεύαζαν/συλλαβίζαν συλλαβές δύο γραμμάτων/φθόγγων, ύστερα τριών κ.ο.κ.

Τη μέθοδο αυτή τη βρίσκουμε και σε αρχαίους παπύρους της Οξυρύνχου και σε αναγνωστικά του 19. και του 20. αι. και ενδιάμεσα, βέβαια. Έτσι το «Αλφαβητάριο του αλληλοδιδασκτικού», εκτός από τα γράμματα του αλφαβήτου τα οποία προσφέρει πρώτα στη σειρά και ύστερα χωριστά κατά φωνήεντα και κατά σύμφωνα, περιέχει:

1 Συλλαβές από ένα φωνήεν και ένα σύμφωνο

αβ, εβ, ηβ, ιβ, οβ, υβ, ωβ
αγ, εγ, ηγ, ιγ, ογ, υγ, ωγ
απ, επ, ηπ, ιπ, οπ, υπ, ωπ

2. Συλλαβές από ένα σύμφωνο και ένα φωνήεν
βα, βε, βη, βι, βο, βυ, βω
γα, γε, γη, γι, γο, γυ, γω
πα, πε, πη, πι, πο, πυ, πω

3. Συλλαβές από ένα σύμφωνο και μια δίφθογγο (=δίψηφο)
βαι, βει, βοι, βου κτλ.

4. Συλλαβές από δύο σύμφωνα και ένα φωνήεν
πλα, πλε, πλη, πλι, πλο, πλυ, πλω κ.ο.κ.

Πρόκειται για μέθοδο που διακρινόταν και που είναι χρονοβόρα, κοπιαστική και αναποτελεσματική.

και με τις φράσεις ή τα γνωμικά, επιδίωκαν συχνά τα αλφαβητάστικα.

Αρχή του κόσμου
Βασιλεύει Μαριάμ
Γεννήθη ο Χριστός
Δι' αγγέλων το χαίρειν
Έρχεται Χριστός
Ζήτησαν οι Ιουδαίοι
Ηρώδης τον κυνήγησε
Θεοτόκε Παρθένε
Ιωάννης τον εβάπτισε
κ.ο.κ.

Ακολουθούν γνωμικά από αλφαβητάστικα.

Άρχη μεγίστη του βίου τά γράμματα
Άρχη σοφίας γράμματα μαθεῖν
Ὁ μὴ δαρὲς οὐ παιδεύεται
Φιλοπόνει, ὦ παῖ, μὴ δαρὲς
Τί τό ἐν βίῳ ἰσχυρόν; πλοῦτος καὶ ἀρετή.
Τί ἡδύ, ὃ χρη φεύγειν; γυνή.

Στην τελευταία φάση αυτής της πορείας οι μαθητές ασκούνταν σε κείμενα εκλεκτών ποιητών, διότι δεν υπήρχαν αναγνωστικά και αλφαβητάρια.

Αυτή, λοιπόν, η μέθοδος της πολύδρομης και ατέρμο-

γ. Την κατασκευή και την εκμάθηση λέξεων. Αρχίζουν από τις μονοσύλλαβες λέξεις και προχωρούσαν στις δυσύλλαβες, τρισύλλαβες, πολυσύλλαβες, τις δυσκολοπρόφερτες και κατέληγαν συχνά στους γλωσσολόγους. Δείγματα:

ῦς, μῦς, πλοῦς, βλάξ, κλείς, νοῦς, σάρξ, κλώψ, θάψ, σῦς, φῶς, σάρξ, γρύψ, φλόξ, ναῦς, γραῦς, στῦξ, σκώληξ, μέριμνῃς, ἔλμινς, στρόφιγξ, λάρυγξ, ὕσπλιγξ, ζβυχθηδόν, κναξίβι, χθύπητης, χρυσομηλοδόνθιον κ.ο.κ.

• Άσπρη πέτρα ξέξασπρη κι απ' τον ήλιο ξεξασπρότερη.

• Μια εκκλησιά μολυβωτή μολυβοκονδυλογλυπτοπελεκητή και ποιος την εμολυβοκονδυλογλυπτοπελέκησε; ο γιος του μολυβοκονδυλογλυπτοπελεκού.

• Ο παπᾶς ο παχὺς ἔφαγε παχειά φακή· γιατί, παπᾶ παχὺ, ἔφαγες παχειά φακή;

Συχνά μάλιστα προτιμούσαν λέξεις που με τα αρχικά τους γράμματα σχηματιζόταν το αλφάβητο (αλφαβητάστικον).

Αχιλλεύς, Βίων, Γάιος, Δίων κτλ.

δ. Την εκμάθηση φράσεων. Μετά τις λέξεις είχαν σειρά οι διάφορες φράσεις, καθώς και γνωμικά ηθικοθηρησκευτικού συνήθως περιεχομένου. Όπως με τις λέξεις, έτσι

νης απομνημόνευσης γραμμάτων/φθόγγων, συλλαβών, λέξεων, φράσεων και ποικίλων κειμένων (από τον Όμηρο έως το Ψαλτήρι), αφού δεν υπήρχαν κατάλληλα αλφαβητάρια και άλλα αναγνωστικά, ήταν, όπως ανέφερα, επώδυνη, χρονοβόρα και αναποτελεσματική. Μήνες πολλούς και χρόνους συχνά ολόκληρους παιδεύονταν οι μαθητές να μάθουν στοιχειώδη πράγματα σχετικά με τη γραφή και την ανάγνωση, χωρίς να το κατορθώνουν παρ' όλη την ταλαιπωρία και το μόχθο τους.

Κοντά σ' αυτές τις δυσκολίες οι μαθητές κατά την αρχαιότητα είχαν να αντιμετωπίσουν κι άλλες, και τέτοιες ήταν: η συνεχόμενη γραφή, δεδομένου ότι οι λέξεις στα γραπτά κείμενα παρουσιάζονταν άτμητες, χωρίς να χωρίζονται μεταξύ τους με ενδιάμεσα κενά διαστήματα, όπως συμβαίνει σήμερα· η κεφαλαιογράμμη γραφή, διότι τα κεφαλαία γράμματα απαιτούσαν κατά τον σχεδιασμό τους περισσότερο χρόνο· η έλλειψη σημείων στίξης και σημείων τονισμού, αφού τα σημεία αυτά επινοήθηκαν αργότερα· η προσωδία, αφού οι γραμματιστές κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους απαιτούσαν από τους μαθητές τους προσωδιακή ανάγνωση (και τονισμό), παρ' όλο που η γλώσσα στο μεταξύ είχε απολέσει την προσωδιακή προφορά (και τον προσωδιακό τονισμό) και είχε αποκτήσει δυναμική προφορά και δυναμικό τονισμό.

Στις δυσκολίες εύλογο είναι να υπολογιστούν και εκείνες που ανακύπτουν από την ίδια τη φύση της γραφής και της ανάγνωσης. Και οι δυο τους παρά τη σπουδαιότητά τους είναι ένα είδος αλλοτρίωσης/αποξένωσης του ανθρώπου από τη ζωική του φύση. Κανείς δεν αμφιβάλλει ότι η γραφή και η ανάγνωση κινούν τη γλώσσα, και επομένως τη σκέψη, δημιουργώντας ένα ακόμη επίπεδο έκφρασης και στοχασμού. Πλουτίζουν έτσι το δεύτερο σύστημα σήμανσης και επικοινωνίας —το οποίο ως γνωστόν αποτελεί προνομία του ανθρώπου— και σπρώχνουν προς τα εμπρός το πνεύμα και τον πολιτισμό. Παράλληλα, όμως, οι επινοήσεις αυτές παρέχουν πολλές δυσκολίες σ' εκείνον που επιχειρεί να τις κατακτήσει.

Η φωνητική γραφή πρώτ' απ' όλα αποτελεί σύστημα συμβόλων, το οποίο προέκυψε από μετεξέλιξη (και βελτίωση) τριών άλλων γραφικών συστημάτων: του εικονογραφικού, με μονάδα παράστασης, το εικονογράφημα· του ιδεογραφικού, με μονάδα παράστασης το ιδεόγραμμα, και του συλλαβογραφικού, με μονάδα παράστασης το συλλαβόγραμμα. Μονάδα παράστασης της φωνητικής γραφής (φθογγογραφικού συστήματος) είναι το φθογόγραμμα, το γραφικό δηλαδή σημείο που συμβολίζει τον φθόγγο. Και είναι η κατάκτηση αυτή του ανθρώπου η τελειότερη δυνατή. Άλλωστε τρεις χιλιάδες χρόνια τώρα το φθογγογραφικό σύστημα παραμένει σταθερό, χωρίς δυνατότητες

χνά κείμενα των μαθητών.

Σημειώνει ένας από αυτούς για τον δασκάλό του σε κώδικα των Μετεώρων του 16. αι.:

- Ύλθα στὸν κῆρ Γενάδιο νά μάθο γράματα κε ἐψισεν τα σικότη μου

Κι ένας άλλος σε ομοιοκατάληκτο δίστιχο αποτιμά τα αποτελέσματα των σπουδών του, ύστερα από φοίτηση επτά ετών στο σχολείο:

- Χρόνους επτά εσπούδασα κι ιδέσ το σπούδαγμά μου
μόλις μπορώ κουτσά-στραβά να γράφω
τ' ὄνομά μου¹⁴.

Εκτός από τις καταγγελίες των μαθητών που μιλούν εύγλωττα για την ποιότητα των δασκάλων και την αποτελεσματικότητα των σπουδών, υπάρχει πάντα η ορθογραφία του πρώτου κειμένου που χαρακτηρίζει την κατάρτιση του μαθητή και καταγγέλλει σταθερά την αγωγή και την παιδεία της εποχής. Το ξέρουμε από πολλές μεριές ότι οι κυρ Γεννάδιοι και οι Παλ' Αντριάδες δεν ήξεραν γράμματα. Η έλλειψη διδακτικών προγραμμάτων και μεθόδων διδασκαλίας, από τη μια, και ο γλωσσικός αρχαϊσμός με

14. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι', Αθήνα 1974, σ. 376.

περαιτέρω εξέλιξης. Τα μέσα και η ύλη, με τα οποία πραγματώνεται η γραφή, φαίνεται ότι έχουν δώσει μέσα από αφαιρετικές διαδικασίες το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα. Στο σημείο, όμως, αυτό, στην αφαιρετική δηλαδή διαμόρφωση και στον συμβολισμό του φθογγογραφικού συστήματος, βρίσκεται και η δυσκολία προσέγγισής του.

Η ανάγνωση, από την άλλη μεριά, της γραφής, δηλαδή «η ανασυνγκρότηση των φωνητικών μορφών μιας λέξης βάσει της γραφικής της παράστασης», θεωρείται σύνθετη ψυχασωματική δράση στην οποία συγκινούνται/συν-κινούνται και συλλειτουργούν: τα φωνητικά ὄργανα, η «οπτική αντίληψη», η ταυτοποίηση των γραμμάτων και η μετατροπή τους σε φωνήματα, η μετατροπή του οπτικού ενδάλματος της λέξης σε ακουστικό, η σηματοδότηση των ενδάλμων και η κατανόησή τους, η προσοχή και άλλες ψυχικές και πνευματικές λειτουργίες και δεξιότητες.

Είναι, επομένως, από τη φύση τους η γραφή, με τον αφαιρετικό συμβολισμό της, και η ανάγνωση, με την πολυπλοκότητά της, δύσκολες λειτουργίες. Και γίνονται ακόμη δυσκολότερες, όταν ένας από τους βασικούς φορείς τους, ο δάσκαλος, δεν έχει παιδεία και μέθοδο, ή όταν επιχειρεί να διδάξει γλώσσα ακατανόητη και στον ίδιο και στους μαθητές. Μαθητές και δάσκαλοι τότε οδηγούνται σε απόγνωση και σε τραγικά αδιέξοδα, όπως είδαμε και όπως επιβεβαιώνουν κείμενά τους και μάλιστα χαριτωμένα συ-

την παράδοσή του και τα συμπαρομαρτούντα, από την άλλη, είχαν καθηλώσει το ελληνικό «σχολείο» στην αδράνεια. Τίποτε δεν προχωρούσε. Η σκέψη είχε σταματήσει. Ο μαθητής, όπως κατά τον μεσαίωνα στη Δύση, δεν έχει δικαίωμα να απορεί ή να εκφράζει απορίες. Διάλογος δεν υφίσταται. Υπάρχουν μόνο οι απειλές και ο μονόλογος του δασκάλου.

Δεν είναι περίεργο, λοιπόν, που μήνες πολλούς συχνά και χρόνια ολόκληρα οι μαθητές αδυνατούσαν να μάθουν ακόμη και τα στοιχειώδη. Γράφει ο Χρηστοβασίλης:

- Ο Γιώργος ήταν στην τελευταία, την πλειό μικρή τάξη, γιατί δεν είχε κατορθώσει ο αθεόφοβος από τον Τρυγητή ως τον Απρίλη, επτά ακέρειους μήνες, να βγει από τ' Άλφα-Βήτα και να μπει στο Άλφα-Ωμέγα, ενώ δεν χρειάζονταν πλειότερο από τρεις μήνες για τον πλειό άμελο μαθητή να μάθει το Άλφα-Βήτα.

Αν στην ανυπαρξία ή στη στατικότητα της μεθόδου —εφ' όσον βέβαια τολμούμε να μιλούμε για μέθοδο— προσθέσουμε και τον φόβο της σωματικής ποινής, θα έχουμε ίσως ολοκληρώσει το παζλ της ελληνικής εκπαίδευσης και θα έχουμε ιχνογραφήσει τους κυριότερους λόγους της αναποτελεσματικότητάς της. Το παρατηρεί ο Χρηστοβασίλης:

• Ούτε αναίσθητος ήταν ούτε βλάκας ο Γιώργος, αλλά είχε αποκτηνωθεί προσωρινά απ' αυτή τη θηριώδη παιδαγωγική του καιρού εκείνου. Είχε χάσει τον εγωισμό του και τη φιλοτιμία του, όπως το είχαμε πάθει, ποιος λίγο ποιος πολύ, κι εμείς οι άλλοι.

Τον είχε αποκτηνώσει, λέει πιο πάνω, ο ίδιος ο δάσκαλος και πατέρας του, ο Παπ' Αντριάς. Και θυμάται πώς τον βασάνιζε, κι ας ήταν γιος του, με τον φέλεκα, πώς τον έστελνε δεμένο πισθάγκωνα στο σπίτι, πώς τον έκλεινε, όπως και τα άλλα παιδιά βέβαια, στην οστεοθήκη με τα κόκαλα των «πεθαμένων», πώς υποχρέωνε τους άλλους μαθητές να τον φτύσουν στο πρόσωπο, πώς τον περνούσε το σουβλί στο στόμα, για να μην μπορεί να ενώσει τα χείλη και να τρέχουν τα σάλια του κτλ. Σ' αυτό το σχολείο «αμυλλώνταν η αμάθεια με τη διδασκαλική θηριωδία». Και δεν ήταν το μόνο, βέβαια, ούτε και μόνον αυτής της εποχής. Οι σκηνές που παρουσιάζει ο Χρηστοβασιλής παραπέμπουν στον «Διδάσκαλο», όπως είδαμε, του Ηρώνα δύο χιλιάδες τριακόσια χρόνια πριν, κι ακόμη πιο πέρα.

Κι όμως ο Γιώργος αναδείχτηκε στο σχολείο της ζωής, μόλις χειραφετήθηκε από τον ζυγό του δασκάλου: πήρε μέρος ως εθελοντής υπέρ των Σέρβων στον Τουρκοσερβικό πόλεμο, ξενιτεύτηκε στην Πόλη, όπου εργάστηκε, γύρισε

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Επειδή κανένας άλλος διηγηματογράφος δεν θέλησε ή δεν μπόρεσε ή δεν το σκέφτηκε ή, το σωστότερο, δεν είχε την τύχη τη δική μου, να υποφέρει όσα υπέφερα εγώ στα πρώτα βήματα του μαθητικού μου βίου, και να λάβει ως θέμα τη μαύρη εποχή της νεοελληνικής παιδαγωγικής, που βασιλευε στην ιδιαίτερή μου πατρίδα ως τα 1878 απάνω κάτω, καθώς και σ' όλες τις άλλες ελληνικές επαρχίες που βρίσκονταν κάτω από το σκληρό και βαρύ ζυγό του Τούρκου και του Δασκάλου, σκέφτηκα να το πράξω εγώ, που είμαι ένας από τους παθόντες αυτής της τυραννικής παιδαγωγικής, που λίγο έλειψε, αν δεν σύντρεχαν κάποιες έκτακτες αιτίες, να μείνω για πάντα αγράμματος. Και, μα την αλήθεια, αν δεν επιχειρούσα να συγγράψω αυτά τα

54 ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

λίγα διηγήματα, και τα πλειότερα μάλιστα εδώ στο χωριό μου, στον τόπο που διαδραματίστηκαν, θα κρύβονταν αυτή η παιδαγωγική μας και θα ήταν άγνωστη μέσα στις δίπλες των αιώνων, χωρίς να δώσει λόγο των πράξεών της στην Ιστορία.

Ο σκοπός λοιπόν της συγγραφής των διηγημάτων, που βρίσκονται σ' αυτή τη συλλογή, δεν είναι μόνο λογοτεχνικός και ηθογραφικός, αλλά και ιστορικός —και προπάντων ιστορικός.

Αλλά κι άλλος ένας ακόμη σπουδαίος σκοπός με παραινέση να προβώ σ' αυτή τη συγγραφή: ο σκοπός τού να παραστήσω στο σημερινό και τον αυριανό ελληνικό μαθητικό κόσμο, με πόσα βάσανα και με πόσες τυραννίες

στην Πατρίδα του, παντρεύτηκε, γηροκόμησε «τον θηριώδη δάσκαλο» πατέρα του, χωρίς να του μνησικακήσει, πέθανε, τελικά, από βίαιο αλλά έντιμο θάνατο: τον σκότωσε ο Τούρκος ιδιοκτήτης του χωριού του, γιατί στάθηκε τίμιος και αξιοπρεπής και «δεν του ήταν εύπειθος κι όργανό του, όπως μερικοί άλλοι συγχωριανοί του».

Διαπιστώνουμε κι εμείς, δηλαδή, μαζί με τον Χρηστοβασιλή ότι παρά τις ανασταλτικές προσπάθειες αυτής της στείρας παιδαγωγικής το ρεύμα της ζωής πορευόταν κι εκείνο και εξουδετέρωνε τις καταστροφικές της επιπτώσεις. Έρχεται το σχολείο της ζωής να διορθώσει τις αρνητικές πλευρές της ζωής του σχολείου. Η λαϊκή παιδεία, η πιο δοκιμασμένη δηλαδή παιδεία του ανθρώπου, και η πολιτιστική της παράδοση και η γλώσσα δρουν εξισορροπητικά και αναιρούν, με τη βοήθεια αλλά σταθερή δράση βιολογικού φαινομένου, τα κακότεχνα νόθα είδωλά τους τα κατασκευασμένα εν ονόματι μιας σχολικής σχολαστικής αρχαϊζουσας ωστόσο και ανατολίζουσας παράδοσης.

Χρίστος Α. Τσολάκης

και πίκρες μάθαιναν οι καημένοι οι πατέρες του τα γράμματα που μαθαίνει αυτός σήμερα, ή θα μάθει αύριο με τόση λευτεριά, με τόσες διασκέδασες, με τόσα χάδια και με τόσες ευκολίες, έχοντας δασκάλους όχι κακουργομαθημένους τυραννίσκους κι αγράμματους το πλειότερο, αλλά ήμερους ανθρώπους, φίλους του αληθινούς. Ξέρω ότι υπάρχουν κι εξαιρέσεις, κι ότι ακούεται και σήμερα ακόμα να μεταχειρίζεται κανένας δάσκαλος τα χέρια του ή και το ραβδί του απάνω στα παιδιά. Αυτό πρέπει να αποδοθεί πλειότερο στον αταβισμό παρά στη σημερινή παιδαγωγική και στη σημερινή εποχή.

Η τυραννική παιδαγωγική χρονολογείται ίσως από τον

ΣΗΜΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ 55

καιρό που πρωτοβγήκαν στον κόσμο οι δασκάλοι. Ο Πλούταρχος μας λέει στο βίο του Κάτωνα ότι έπαψε το δάσκαλο του παιδιού του, τον γραμματισμένο δούλο του Χίλωνα, γιατί δεν ήθελε να το μαλώνει και να του τραβάει τ' αφτί ο δούλος δάσκαλος, όταν εκείνο δεν μάθαινε το μάθημά του*.

Δεν αναφέρω τίποτε σ' αυτή τη συγγραφή, που να μην είναι αληθινό: τόποι, πρόσωπα, πράγματα και συμβάντα είναι όλα παρμένα από την πραγματικότητα. Μάλιστα και πολλά πρόσωπα, μάρτυρες των όσων περιγράφω, ζουν ακόμα, καθώς κι ένας από τους δασκάλους μου, ο Δημήτριος Πασχίδης, σεβαστός ιεροοικονόμος τώρα της εκκλησίας, κι εφημέριος της Κρετσούνιστας. Ορκίζομαι ότι καμιά, καμιά μνησικακία δεν με παρακίνησε να ζωγραφίσω με πολύ μαύρα χρώματα τον πρώτο μου δάσκαλο, τον μακαρίτη Παπ' Αντριά, και τον δεύτερό μου, τον Κατοάνο (Θεός σωθές τους και τους δυο). Δεν κακουργούσαν αυτοί εναντίον του μαθητικού κόσμου, αλλά η παιδαγωγική μέθοδος που κυβερνούσε τότε την Ελληνική Παιδεία, κι οι διάφοροι Παπ' Αντριάδες και Κατοάνοι δεν ήταν άλλο παρά ασυνείδητα όργανά της, που νόμιζαν ότι έτσι εκτελούσαν πιστά την υψηλή κι ιερήν αποστολή τους.

Ἀριθ. Ἐγκ. 89432

Ἀριθ. Ἐγκ. 502

Ἀθήναι τῇ 24 Ἰουλίου 1936

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΡΩΤΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

Περὶ συστάσεως βιβλίου κ. Χρηστοβάσιλη "Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολείου"
Πρὸς τοὺς κ. κ. Γεν. Επιθεωρητὰς τῶν σχολείων
καὶ Επιθεωρητὰς δημ. σχολείων ἱρὰτους

"Ἐχόντες ὑπ' ὄψει τὸν Νόμον 8911 "περὶ διδασκικ-
κῶν βιβλίων" καὶ τὴν ὑπ' ἀρ. 24) 5) 11) 36 πράξιν τῆς
Ἑκπαιδ. Συμβουλίου, ἥς ἀπόσπασμα παρατί-
θετὶ κατωτέρω, συνιστῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὑπὸ τὸν
τίτλον "Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολείου" τοῦ κ. Χρ. Χρηστο-
βάσιλη ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῶν δημοτι-
κῶν σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν σχολείων
τῆς Πέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν προμήθειαν τοῦ βιβλίου
τοῦτου παρὰ τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν σχολείων τῆς Δημοτικῆς
τε καὶ τῆς Πέσης ἐκπαιδεύσεως διὰ τοὺς ἐν τῇ πράξει
ταύτῃ τοῦ Ἐκπαιδ. Συμβουλίου ἐκτιθεμένους λόγους.

Ὁ Ὑπουργός

Κ. Γεωργακόπουλος

Κοινοποιήσας
κ. Χρ. Χρηστοβάσιλην

Ἀπόσπασμα

Ὁ Διτῆς Διεκπεραιώσεως

Λαβὼν ὑπ' ὄψει σχετικὴν εἰσήγησιν τῶν ἐκ τῶν
μελῶν τοῦ κ. Γ. Χαντέλη καὶ Γ. Σκουτεράκου περὶ τοῦ εἰς
τὴν κρίσιν τοῦ ὑποβληθέντος βιβλίου τοῦ κ. Χρ. Χρηστο-
βάσιλη "Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολείου" ἀποφάσεται, ὅτι
τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον δύναται νὰ συστήσῃ τὴν προμήθειαν
τοῦ βιβλίου τοῦτου παρὰ τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν δημοτ. σχο-
λείων καὶ τῶν ἡμιγυμνασίων καὶ Πρακτικῶν Λυκείων καὶ
τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων
τῶν δημοτ. σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν μνηρο-
νευθέντων σχολείων τῆς Π. Ἐκπαιδεύσεως, διότι τοῦτο, ὡς
περιέχον μορφωτικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἄρτια διηγήματα,
δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ λογοτεχνικὴν
μόρφωσιν τῶν ἐν λόγῳ μαθητῶν.

ΑΓΓΕΛΙΑ

ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, κατόπιν σχετικῆς πράξεως τῆς ὁλομελείας τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 502 ἐγκυκλίου του τῆς 25. Νοεμβρίου 1936 συνιστᾷ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν προμήθειαν αὐτοῦ παρὰ τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν σχολείων τῆς Δημοτικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως «διότι τοῦτο ὡς περιέχον μορφωτικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἄρτια διηγήματα, δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἡθικὴν καὶ λογοτεχνικὴν μόρφωσιν τῶν ἐν λόγῳ μαθητῶν».

Ἡ σχετικὴ ἐγκύκλιος ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἀριθ. Ἐγκυκλ. 89952

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Περὶ συστάσεως βιβλίου Χρ. Χρηστοβασίλη «Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολείου» πρὸς τοὺς κ. κ. Γεν. Ἐπιθεωρητὰς τῶν σχολείων καὶ Ἐπιθεωρητὰς δημοτ. σχολείων τοῦ Κράτους.

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει τὸν Νόμον 5911 «περὶ διδακτικῶν βιβλίων» καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 24 5/11/36 πράξιν τῆς Ὀλομελείας τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, συνιστῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολείου» τοῦ κ. Χρ. Χρηστοβασίλη ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῶν δημοτ. σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν προμήθειαν τοῦ βιβλίου τούτου παρὰ τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν σχολείων τῆς Δημοτικῆς τε καὶ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως διὰ τοὺς ἐν τῇ πράξει ταύτῃ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου ἐκτιθεμένους λόγους.

Ὁ Ὑπουργὸς

Κ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ λογοτεχνικὸν ἔργον τοῦ κ. Χρήστου Χρηστοβασίλη εἶναι εὐφημότατα γνωστὸν εἰς τὸ Πανελλήνιον. Ἐχουσι δημοσιευθῇ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐπαινετικῶταί κρισεῖς ὑπὸ ἡμετέρων καὶ ξένων κριτικῶν. Παραθέτομεν προχείρως μερικὰς ἐξ αὐτῶν.

Ὁ κ. Χρηστοβασίλης εἶναι αὐτόχρημα καλλιτέχνης τοῦ λόγου... Ἐχων μεγάλην περιγραφικὴν δύναμιν, εἰσάγει τὸν ἀναγνώστην εἰς αὐτὸν τὸν μικρόκοσμον τῶν αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων τῶν δρώντων προσώπων... Ἐάν τις ἔχη αἰσθῆσιν τοῦ ἀπλοῦ, τοῦ φυσικοῦ, τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ τοῦ ποιμενικοῦ βίου, δὲν θὰ μετανοήσῃ, ἐστὶ βέβαιοι, ἂν ἀποφασίσῃ νὰ θυσιάσῃ ὀλίγας ὥρας εἰς ἀνάγνωσιν τῶν διηγημάτων του.

Γ. Χ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Παγεπιστημίου

«Θέλετε νὰ ἐλαττωθῇ τὸ ὀκληρότατον συναισθημα τοῦ καύσωνος, ποὺ ὑποφέρετε αὐτὰς τὰς ἡμέρας; Θέλετε νὰ μεταφερθῇτε σὲ δροσιές, σὲ βουνά, σὲ λαγκάδια, σὲ ρεματιές; Πάρτε τὸ νέο βιβλιαράκι τοῦ κ. Χ. Χρηστοβασίλη

«Διηγήματα τῆς Στάνης». Εἶναι καὶ αὐτὸς ἡπειρώτης διηγηματογράφος, ὡς ὁ ἀείμνηστος Κώστας Κρυστάλλης. Καὶ ἄρα φυσιολάτρης, ἀληθολάτρης. Δὲν συλλαμβάνει ἡ φαντασία του πράγματα ἀνύπαρκτα, ἀλλὰ φωτογραφεῖ δαιμονισμένα.

Δὲν τέρπεται μόνον, δὲν παρηγορεῖται δὲν καθαίρεται μόνον ἀπὸ αὐτὴν τὴν λευκὴν ἀναπαράστασιν τοῦ λευκοτέρου καὶ γαλακτωδεστεροῦ τῶν βίων, τοῦ ποιμενικοῦ, ἀλλὰ καὶ διδάσκει καὶ μαθητὰς τόσα πράγματα καὶ τόσα ὀνόματα, ποὺ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν νομίζεις ὅτι δύνασαι νὰ ὀδηγήσῃς ἐπίσης καλῶς ποιμνιον ὡς ὁ Κουτσογιάννης «ὁ ἀγριάνθρωπος τοῦ χωριοῦ...».

Ὁ κ. Χ. Χρηστοβασίλης χωρὶς νὰ βιάζεται, χωρὶς νὰ τρέχῃ καὶ νὰ πνευστιά, μὲ τὸ κέφι του ἀγάλλει-ἀγάλλει τὴν νὰ δημιουργήσῃ

ιδιον φιλολογικόν είδος, έξ έκείνων τά όποία τώρα είς τήν 'Αγγλίαν και ίδίως είς τήν Σκωτίαν θεωρούνται ώς έχοντα τό πολυτιμότερον, τό πρωτοτυπώτερον καλλιτεχνικόν άρωμα».

ΒΛ. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

«Ακρόπολις» 29 'Ιουλίου 1899

«Τό όνομα του Χρηστοβασίλη δι' έμέ είναι σύμβολόν. Θέλων ν' αναγράψω τά χαρακτηριστικά του προσόντα, θεωρώ σκοπιμότερον νά σημειώσω τί προσόντα δέν έχει. Εύρίσκω λοιπόν ότι ούτος είναι ή άρνησις τής διαφημίσεως, ότι είναι υπερβολικά μετρίοφρων, υπερβολικώτερον ειλικρινής και υπερβολικώτατα διάλλάκτος».

ΔΗΜ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ

«Τά νεοελληνικά γράμματα έχουν πλουτισθή από τόν Χρηστοβασίλην μ' ένα πλήθος ωραιά, πρωτότυπα και γνήσια κομμάτια.

Σημαντική έπίσης είναι και ή καλλιέργεια που έκαμε στή δημοτική μας γλώσσα. Θεωρώ τόν Χρηστοβασίλη έναν από τούς καλύτερους μας λογοτέχνας και του εύχομαι νά γιορτάση μέ ίδια άκμή και τή φιλολογική του έβδομη-κονταπενταετία».

ΓΡΗΓ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Τή μορφή του Χρηστοβασίλη βλέπω στο πλευρό του Κρυστάλλη καθώς βλέπω τό Μωραϊτίδη κοντά στόν Παπαδιαμάντη. Είναι για τήν 'Ηπειρο ότι οι άλλοι δυό για τή Σκιάθου, οι Διδόκωροι της 'Ηπειρωτικής λογοτεχνίας. 'Αλλά ή ιδιαίτερη τοπική φυσιογνωμία τής τέχνης τους δέν τούς άφίνει έξω από τό μεγάλο έθνικό ιερό, που είναι στημένος πρώτος ό Βηλαράς.

ΓΕΩΡ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ

«Στά πενήντάχρονα του καλού μας Χρήστου Χρηστοβασίλη φένω όλο τό θαυμασμό μου για τόν ποιητή, όλη τήν αγάπη μου για τόν άνθρωπο και όλες τές ευχές μου για τούς δύο».

Στενεύοντας λιγάκι στο έπίγραμμα του Σολωμού, θά μπορούσε κανείς νά πη:

«Κλείσε στήν ψυχή σου τήν 'Ηπειρο και θά νοιώσης νά λαχταρά μέσα σου κάθε είδος μεγαλείου».

Τήν 'Ηπειρο έκλεισε στήν ψυχή του ό Χρηστοβασίλης. Και από τά μεγαλεία που ένοιωσε και λαχταρούσε μέσα του, βγήκε τό πλούσιο και άρρενωπό ποιητικό και διηγηματογραφικό έργο του, όπου δονείται ή ψυχή του λαϊκού τραγουδιού και των λαϊκών θρύλλων, ή ψυχή των 'Ηπειρωτικών βουνών, κοιτίδας ήρωϊσμού και ποιήσεως.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

«Ο Χρηστοβασίλης γνώρισε, αγάπησε και ζωγράφησε τήν 'Ηπειρο, μάνα του λεβέντικου τραγουδιού. Μαχητής του λόγου, αγωνιστής ακούρατος ό Χρηστοβασίλης χάρισε τή ζωή του στήν 'Ηπειρο: είναι και αυτός ένας από τούς πολλούς εργάτες που προσετίμασαν τήν λυτρωτική έξόρμησή του 1912. Και πρέπει νά τόν τιμούμε».

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

«Ο Χρηστοβασίλης είναι ένας από τούς πατέρες και δημιουργούς του 'Ελληνικού Διηγήματος. Και ή πηγή που άντλησε πλούσια, γάρ-γαρη, άκρατη: ή καρδιά του 'Ελληνικού λαού.

Και τί; Μιάς μερίδος αυτού του λαού που κράτησε συμπτυκνωμένες όλες τίς φυλετικές χάρες μας».

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

«Ο Χρηστοβασίλης είναι μία έξαιρετική μορφή στα Νεοελληνικά Γράμματα, που τά έπλούτισε μέ τή δημιουργική του φαντασία και τήν συλλεκτική του ικανότητα. 'Η 'Ελληνική ψυχή ζή και πάλλεται μέσα στο έργο του Χρηστοβασίλη, που είναι ένας καθ' αυτό έθνικός πεζογράφος. 'Η 'Ηπειρος έχει δικίο νά τιμά τά πενήντάχρονα του μεγάλου τέκνου της».

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΦΝΗΣ

«Ο κ. Χρηστοβασίλης είναι από τούς δημιουργούς του 'Ελληνικού Διηγήματος κι' έχει τή θέση του πλάι στούς μεγαλύτερους πεζογράφους τής περασμένης γενεάς. 'Ανήκει στούς αριστοτέχνες του ελληνικού ήθογραφήματος και συγκινεί πάντα μέ τήν άγροτική, τή θεοκριτική μπορεί νά πη κανείς, χάρη των έργων του, που ζωγραφίζουν πιστά τή ζωή της 'Ηπειρωτικής υπαίθρου. Στην 'Ελληνική Γραμματολογία-θά μείνη για τήν ρωμαλέα και έκφραστική γλώσσα του και θά λογαριάζεται από τούς μαέστρους που διαμόρφωσαν τήν δημοτική στα πρώτα της βήματα».

ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΓΕΡΗΣ

«Ο Χρ. Χρηστοβασίλης ακούρατος πνευματικός εργάτης και πατριώτης, σάν διαλεχτό παιδί τής χλιστραγουδημένης και πολυθαύμαστης 'Ηπείρου, είναι και ό αγωνιστής τής δημοτικής ιδέας από τούς παλαιότερους και καλύτερους. Είναι ό Χρηστοβασίλης τεχνίτης του ήθογραφικού διηγήματος που του δίνει κάποια ξεχωριστή δύναμη και χάρη μέ τήν προσεχτική και καλλιτεχνική χρησιμοποίηση των λαογραφικών στοιχείων. Δημιούργησε τύπους άληθινούς που μάς παρουσιάζονται μέ όλη τήν λεβέντικη και τήν άπλοϊκή ψυχή τους, τήν τίμια και παλληκαρίσια ψυχή των συμπατριωτών του λογοτέχνη. Τέτοιοι τύποι δέν πεθαίνουν, μήτε ξεχνιούνται εύκολα και γλήγορα. Όποιος θελήσει νά μελετήσει και νά γνωρίση τήν 'Ηπειρωτική ζωή άπ' όλες τίς μεριές της, δέν θά κατορθώση πλέρια άν δέν διαβάση και τά έργα του Χρηστοβασίλη.

ΗΛΙΑΣ ΒΟΥΤΕΡΙΔΗΣ

«Ο Χρήστος Χρηστοβασίλης άπεικόνισεν είς τά διηγήματά του τήν ζωήν και τήν φύσιν τής βορειοδυτικής 'Ελλάδος: είναι περιγραφικός και φυσιολάτρης, πατριώτης και αίσθηματολόγος: συγγραφεύς γραφικών άφηγημάτων, έμπνευσμένων από τήν ζωήν τής φύσεως».

(Μεγάλη 'Ελληνική 'Εγκυκλοπαίδεια)

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ίδιαιτέρως τά ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ έκρίθησαν ως εξής:

«Τά Διηγήματα του μικρού σχολείου είναι τό τελευταίον τυπωμένον έργον τής απεράντου υπερπεντηκονταετούς, λογοτεχνικής εργασίας του θαυμασιού και άμμήτου διηγηματογράφου, λαογράφου μας και ποιητού κ. Χ. Χρηστοβασίλη. Μέ τήν χαρακτηριστικήν του αριστοτεχνίαν και τήν βαθειάν παρατηρητικότητα του ό κ. Χρηστοβασίλης μάς ήθογραφεί πιστότατα και ζωηρότατα, ή μάλλον μάς

φωτογραφεί, εις τὰ αὐτοτελῆ καὶ ἄρτια αὐτὰ διηγήματά του πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς μαθητικῆς ζωῆς περασμένων καιρῶν τῆς Τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του Ἡπείρου. Καὶ ὅπως λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου του «ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τῶν διηγημάτων» τούτων δὲν εἶναι μόνον λογοτεχνικὸς καὶ ἡθογραφικὸς, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὸς. Ἐπειτα θέλησα νὰ παραστήσω στὸν σημερινὸ καὶ τὸν αὐριανὸ Ἑλληνικὸ μαθητικὸ κόσμον, μὲ πόσα βάσανα καὶ μὲ πόσες πίκρες καὶ τυραννίες μάθαιναν οἱ καὶ μὲν οἱ πατέρες μας τὰ γράμματα ποὺ μαθαίνει αὐτὸς σήμερον ἢ θὰ μάθῃ αὐριον μὲ τόση λευτεριά, μὲ τόσες διασκεδάσεις μὲ τόσα χάρδια καὶ μὲ τόσες εὐκολίες».

Καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ κ. Χρηστοβασίλη ὅπως καὶ τ' ἄλλα του ἔργα, συναρπάξει καὶ αἰχμαλωτίζει τὸν ἀναγνώστην ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Τὸν τέρπει καὶ τὸν διδάσκει. Εἶναι ἀξιόλογον βοήθημα καὶ διὰ τὴν ἡθικὴν καὶ λογοτεχνικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον τὸ ἐσύστησε κατόπιν γνωματεύσεως τῆς Ὀλομελείας τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰς σχολικὰς βιβλιοθήκας.

Δ. Μ. ΣΑΡΡΟΣ

Μῆνες τώρα εἶναι ποὺ βρίσκεται στὴν Ἀθήνα ἓνας μεγάλος καὶ σεβαστὸς πατέρας τοῦ ἑλληνικοῦ διηγήματος Ὁ Χρῆστος ὁ Χρηστοβασίλης. Τὸ παλὸν ἀρχοντοπούλου τοῦ Σουλίου εἶναι σήμερον ἓνας ὁμορφος γέρος, ποὺ βασιλεύουν ἡρεμα καὶ εὐτυχισμένα τὰ γερατεῖα του στὴν ἀγκαλιὰ ὥραιων, τιμημένων καὶ εὐτυχισμένων παιδιῶν. Πάγω καὶ τὸν βλέπω καμμιὰ φορὰ, τώρα ποὺ δὲν μπορεῖ πιά νὰ κατέβῃ ὁ ἴδιος νὰ μ' ἀποζητήσῃ στὰ βιβλιοπωλεῖα τὸ μεσημέρι. Εἶναι πάντα ὁ ἴδιος. Ὁ παλὸς Ἡπειρώτης λογοτέχνης καὶ αγωνιστής, ἓνας διαλεχτὸς μέσα στοὺς διαλεχτούς, ποὺ ἔκανε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ὑπόθεσιν τῆς Ἑλλάδας.

Ὁ Χρηστοβασίλης ἀνήκει στὴ γενεὰ ποὺ ἀισαλωθήκε μέσα στοὺς ἀγῶνες. Τὸν βλέπω αὐτὸν τὸν παλὸν πολεμιστὴ νὰ μοῦ χαμογελᾷ καλὸκαρδα πίσω ἀπὸ τὰ γυαλιὰ του καὶ τὸν καμαρώνω. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, ποὺ ζοῦν ἀνάμεσα μας σὰν ὥραιες ἐπιβιώσεις ἀλλοτείνων καιρῶν, κρατοῦν μὲ τὰ δόντια τους τὴν παλὰ τους πίστι. Μεγάλωσαν, ἀντρώθηκαν καὶ μέστωσαν μέσα σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ ἔξερε τί ἤθελε, ποὺ ἔξερε ποῦ πῆγαινε, ποὺ ἔξερε τίς σημαίες τῆς, ἔξερε τοὺς θεοὺς τῆς. Ὁ Χρηστοβασίλης χτυπήθηκε μὲ τὸν Τοῦρκο, μὲ τὸν Δάσκαλο, μὲ τὸν Βούλγαρο. Στίς μέρες του ἦταν οἱ τρεῖς ἐχθροὶ τοῦ Γένους. Καὶ στὰ τρία κονταροχτυπήματα βγήκε νικητής.

Ἔχει ἓνα πελώριο λογοτεχνικὸ ἔργο ὁ μεγάλος Ἡπειρώτης. Πολύτιμο γιὰ τὴ λογοτεχνία μας, πολύτιμο γιὰ τὴ γλῶσσα μας, πολύτιμο γιὰ τὴ λαογραφία μας, πολύτιμο γιὰ τὴν ἱστορία μας. Καὶ ὁ καὶ μὸς του εἶναι αὐτός. Νὰ προλάβῃ νὰ ἰδῇ τυπωμένο ὁλόκληρο τὸ ἔργο τῆς ζωῆς του. Ποιὸς θὰ τὸ κάνῃ αὐτό; Τὸ Κράτος; Ἡ Ἡπειρος; Ἡ Ἀκαδημία; Δὲν ξέρω. Μὰ κάποιος ἀπὸ τοὺς τρεῖς εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ κάνῃ. Ἐγκαίρως δὲ γιὰ νὰ τὸ χαρῇ ὁ σεβαστὸς συγγραφέας.

Σήμερον μάλιστα ἡ ἐκδοσις τοῦ ἔργου αὐτοῦ θὰ ἦταν μιὰ ἐθνικὴ πράξις, πολὺ ἀρμονισμένη μὲ τίς προσπάθειες τοῦ Κυβερνήτου νὰ δώσῃ στὴν πνευματικὴ Ἑλλάδα στέρεα ἀποκορύμματα καὶ γερά ἡθικὰ στηρίγματα. Ἡ ἀρρώστεια τῆς ἐποχῆς μας εἶναι γνωστὴ καὶ καθωρισμένη. Μᾶς λείπει ἡ πίστις ἢ ἐννοία καὶ ζωοποιός. Αὐτὸ ποὺ εἶχε ἡ γενεὰ τοῦ Χρηστοβασίλη διὰ χτυπιότανε ἄγρια μὲ τοὺς τρεῖς ἐχθρούς τῆς Ἑλλάδος, δὲν τῇχει σήμερον ἡ δικιά μας. Ὁ μεγάλος πόλεμος μετατόπισε ὅλα τὰ θεμέλια. Κινούμεθα μέσα σὲ ἐρείπια, περπατοῦμε κάτω ἀπὸ μισογκρεμισμένους τοίχους, ποὺ κινδυνεύουν νὰ πέσουν στὸ κεφάλι μας, σκονταύτουμε σὲ δρόμους ἀνεσκαμένους, γεμάτους παγίδες.

Δὲν ὑπάρχει σωτηρία;

Πῶς δὲν ὑπάρχει. Τὴν εἶπε ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Κράτους.

Νὰ ξαναγυρίσουμε στὴν Ἑλλάδα. Στὸν ἐσώτερο πολιτισμὸ τῆς. Στὴν αἰώνια ἀνθρωπιά ποὺ διακρίνει αὐτὸν τὸν πολιτισμὸ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους.

Λοιπὸν ὁλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη εἶναι ἑλληνικὸ, μὲ τὴν καθαρῶτατη σημασία τῆς λέξεως. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔκλεισε μέσα στὰ στήθια του τὴν Ἑλλάδα. Προχθὲς μοῦ ἔδωσε ἓνα τόμο διηγήματα ποὺ ἐτύπωσαν τώρα τελευταῖα δικοὶ του καὶ πρόκειται θαρρῶ σύντομα νὰ κυκλοφορήσουν. Εἶναι ἓνα βιβλίον ποὺ διηγείται τὴ φριχτὴ ζωὴ τῶν μικρῶν μαθητῶν, τὴν ἐποχὴν ποὺ ὁ ἴδιος ἦταν παιδάκι. «Τὰ διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολειοῦ». Ἐτοί τὰ λέει. Λοιπὸν δὲν φαντάζεστε τὴ δροσιά, τὸ χιοῦμορ, ἀλλὰ καὶ τὴ φρίκη ποὺ βγαίνει μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ βιβλίον. Θάπρεπε τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ν' ἀγοράσῃ καὶ νὰ στείλῃ σ' ὅλους τοὺς δασκάλους μας ἀπὸ ἓνα. Θὰ βλέπανε ἐκεῖ μέσα τὴν φοβερὴ προϊστορία τοῦ ἐπαγγέλματός των γραμμένη μ' ἓνα τρόπον ἐξαιρετικὰ χαριτωμένον.

Μὰ πρέπει νὰ βρεθῇ τρόπος νὰ ἐκδοθῇ ὁλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ σεβαστοῦ συγγραφέως. Εἶναι ἓνα ἐθνικὸ καθήκον γιὰ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ προμηθευθοῦν τὰ **Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολειοῦ** τοῦ Χρηστοβασίλη δύνανται ν' ἀπευθύνωνται εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον «Πυρσός», ὁδὸς Βουκουρεστίου Ἀθῆναι, εἰς τὰ κατὰ τόπους βιβλιοπωλεῖα καὶ ἀσφαλέστερον εἰς τὸν κ. Σωτήριον Ταγκλῆ, ὁδὸς Νοταρᾶ 6 Ἀθῆναι.

—Τιμὴ τοῦ βιβλίου δραχμὰς 35.

ENTYTON

MIN. VOL. = 0.3 ml.
SOLUBLE IN: CHL.

...
...
...
...
...
...
...
...
...

1. The first step is to identify the problem. In this case, the problem is that the system is not working properly.

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

[illegible]
$$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} \right)^{n-1} = \frac{1}{2^n}$$

Thon
Li Leberli Vongpian hi,
Tha Bha
Kipre Vongpian,

[illegible]

X. $X_{p^2} \circ \sigma_{p^2} \circ \sigma_{p^2} \circ \sigma_{p^2}$

παι
αφ' ου ου πατερ
Εν " Ουρανω
Εν Μυρον Κρυφ' ου
νοσιν Εν Υψηλ.

In Arizona in 1936.

Scuderia:
 X. Xps obla'len
~~X. Xps~~, Oikis obla'len
 K. Modosonja
 Yuxia' Hoxia'

Meia' wainy hmo

ΕΘΝ. ΚΕΝΤΡ. ΒΙΒΛΙΟΤ., ΑΘ. 1998

"ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΙΣ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΕΥΛΟΓΗ ΤΟΥ ΟΥΣΤΕΡΑ ΕΥΡΩΠΗΣ.
ΝΟ 40.

Ο ΧΡΗΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΗΤΟΣ.

ΑΙΤΗΣΗ ΤΗ Χ. ΧΡΗΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ [ΧΕΡΟΓΡΑΦΗ
ΑΠΛΟΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑ]: Η ΑΔΕΛΦΗ ΤΗ 1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1936/Χ. ΧΡΗΤΟΒΑΣΙΛΗΣ -
ΑΔΕΛΦΗ: [Χ. ΧΡΗΤΟΒΑΣΙΛΗΣ], 1936 1 β. - 28 σ.

Στοιχεία του σπουδαστή

φ	ἀντιπαλάσσει		
	ἀποθήκη	/ η γονέ	διαγραφὴ συντάξης
	οὐρίτου	/ α	προσέξω
	μετ' ἄλλου	/ δ	διαγραφὴ
τ.	τελεία		
τ.	ἄνω τελεία		
τ.	κόμω		
τ.	ἀποστροφῆς		
	πῶμα	/ θ	ἀναστροφὴ
	πόσημος	/ η	μετὰ δεσφ
	ἀλλ' ἡνέος ὁ ἀσπῆρ	/ =	μετὰ ὁ. ὅτι καν
	τόν ἄνδρα	/ #	χωριστός
	τὸν ἄνδρα	/ †	προέχουσιν
	φύγει	/ + γ	ἐρδάρ-ἐκον

[στίχος ἔξέχων
στίχος εἰσέχων]

five

ΟΥΝΕΧΕΙΑ
 κατὰ τὰς διαστάσεις
 εὐδυστασίας
 ἄρτη παρὰ τὰς
 ἀρτίως γραφάτων

L

Τὸν ἄλλον

παράδειγμα πορτὴν ἀῖσαν. 96. χειρὸν.
παραπομπή γὰρ συμπληρωσ.

Директор Г. Зенченко. Лх. 32x20. Мн. Мнр. Фрх. А.М.

ΝΙΩΣΤ ΚΑΛΑΓΙΔΗ : Η ΥΠΕΡΕΛΛΗΝΙΣΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΣΤΡΕΤΟΙ ΤΗΣ ΕΣΤΕΡΗΣ ΧΧ.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΣΤΕΡΟΠΩΛΗΣ ΔΕΙΤΗΡΙΑΣ, ΑΘΗΝΑ 1987, ΑΡΧ. Α. ΜΕΤΕΛΛΑ
σ. 43.

Ο σεβάσμιος ιερέας Δημήτριος Πασχίδης (1835 - 1917). Υπηρέτησε και σαν δάσκαλος στην Κρετσούνιστα. Από αυτόν έμαθε τα πρώτα γράμματα ο Χρηστοδασίλης. Διακρίθηκε ιδιαίτερα στην υπόθεση της απελευθέρωσης της Ηπείρου.

ο Τούρκος. Αλλ' ύστερα από κάμποσον καιρό θα δγή ο βασιληάς μας ο Γεώργιος με τους σταυροφόρους του, θα πολεμήσωμε τότε όλοι, θα νικήσωμε τους Τούρκους και θα κάνωμε ελληνική κι' ελεύτερη την Πατρίδα μας!

Εκείνη μόνο τη στιγμή μάθαινα από το δάσκαλο τον Πασχίδη το πρώ-

Κ. Κουτοβάρη

Διαγίγεται

1ος Μηνὸς Σουρῆος
(ἢ τοὶ μὲν ἀπὸ τῆς οὐρανίου)

Ἀπογραφὴ

Ἀπογραφὴ	1-5
Ἀπογραφὴ 1ος Μηνὸς Σουρῆος	6-19
+ 2ος μηνὸς Σουρῆος	19-26
+ Ἀπογραφὴ 2ος μηνὸς Σουρῆος	27-47
3ος μηνὸς Σουρῆος	48-56
ἢ Ἀπογραφὴ 3ος μηνὸς Σουρῆος	57-70
4ος μηνὸς Σουρῆος	71-80
Ἀπογραφὴ 4ος μηνὸς Σουρῆος	81-95
Ἀπογραφὴ 5ος μηνὸς Σουρῆος	96-100
+ 6ος μηνὸς Σουρῆος	101-119
Ἀπογραφὴ 6ος μηνὸς Σουρῆος	120-128
7ος μηνὸς Σουρῆος	129-140

Ἀδελφὸς

ἡμεῖς
1920

ΤΕΤΡΑΔΙΟ 2X. 27.3X17-5

- 99112 1-2 ΜΕ ΤΕΤΡΑΕΙΔΗ Α ΟΡΘΟΓ. ΜΗ. ΜΠΛΕ, ΔΙΟΡΘ. ΜΕ ΓΑΛΑΖΙΟ ΜΗ.
3-12 92779 -ΥΡΕΝ. " ΜΑΥΡΗ, ΔΙΟΡΘ. ΜΕ ΜΠΛΕ ΜΗ.
18-20 ΑΝΤΙΜΑΤΕΣ. ΜΗ. ΜΠΛΕ ΔΙΟΡΘ. ΜΠΛΕ 5' ΜΑΥΡΗ ΜΗ.
21-56 ΚΡΕΜ. ΜΗ. ΜΑΥΡΗ, ΔΙΟΡΘ. ΜΠΛΕ ΜΗ.
28. ΑΣΤΡΟ ΜΗ. ΜΠΛΕ.
27429 ΜΟΛΥΒΔΕΝΟ ΧΑΡΤΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΡΑ (2 ΙΟΥΛΙΟΥ) ΜΗ. ΜΠΛΕ
56 II ΧΑΡΤΙ ΑΣΤΡΟ ΜΗ. ΜΠΛΕ.
53-60 " ΚΡΕΜ. ΜΗ. ΜΑΥΡΗ, ΔΙΟΡΘ. ΜΠΛΕ.
61-70 " ΜΕ ΓΡΑΜΜΕΣ, ΜΗ. ΜΑΥΡΗ, ΔΙΟΡΘ. ΜΠΛΕ.
71-80 " " ΜΗ. ΜΠΛΕ, " 5' ΜΟΛΥΒΔΕΝΟ ΜΠΛΕ.
81-95 " ΥΡΕΝ ΜΕ ΜΟΛΥΒΔΕΝΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ, ΜΗ. ΜΑΥΡΗ, ΔΙΟΡΘ. ΜΗ. ΜΟΛΥΒΔΕΝΟ, ΜΠΛΕ.
96-100 " " " ΜΗ. ΜΠΛΕ
101-102 " ΑΝΤΙΜΑΤΕΣ ΜΗ. ΜΠΛΕ
103-131,5 " ΜΕ ΓΡΑΜΜΕΣ, ΜΗ. ΜΑΥΡΗ, ΔΙΟΡΘ. ΜΠΛΕ.
131,5-140. " " ΜΠΛΕ.

[illegible][illegible]

(Faint handwritten Greek text, likely bleed-through from the reverse side)

[illegible]

[Handwritten Greek text from folio 6v, featuring extensive red ink corrections and annotations.]

[illegible]

~~Loopy 11 May 1916.~~

[illegible]

(1) 'Eva leydi 11 uorðinn, 480 inni á þessum.

8
οὐκ ἔγνωσεν τὸ χυμὸν μου μαρτυροῦναι, ^{ἡμαρ}
οὐκ ἔγνωσεν μαρτυρῆσαι, καὶ ἐπὶ τῇ ἐξομολογήσει
καὶ τῇ ἡμέρᾳ, μὴ μαρτυροῦμαι.
ὁ δὲ ἀκούσας, μὴ; ἔγωγε γινώσκω! καὶ οὐκ
ἔρρωται.

— Ἄκουε τὸ χυμὸν τὸ μαρτυροῦν μου
καὶ ἔλθε τοῦ οὐκοῦν, ὅπου ἡμεῖς εἰσεστέλλομεν
τὸν πῦρ Ἀβραάμ, τὸν ἱερεῖον οὐκ ἔχοντα
σοφίαν - σοφίαν, καὶ ἔτι ὅτις τὸ ἔργον τοῦ
πρόσχετος καὶ μαρτυροῦμαι, καὶ ~~καὶ~~
μαρτυροῦμαι πρὸς τὸν δῆμον ὅτις ἔστιν ἡμεῖς
καὶ τὸ μέγεθος μου.

— καὶ μὴ μὴ γινώσκω καὶ μὴ δέξω, καὶ ἔγωγε
δυναμῶ.

— Φίμωσεν τὸ χυμὸν τὸν πῦρ (μου καὶ ἐμὴν) καὶ
ἡμεῖς καὶ οὐκ ἔσται, καὶ οὐκ ἔσται.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

— καὶ ἐμὴν ^{ἐμὴν} φῖμωσεν ἡμεῖς τὸ χυμὸν τὸν
πῦρ καὶ ἡμεῖς! (μου καὶ ἐμὴν) καὶ γὰρ πῦρ.

his omnia cum huiusmodi suis, et
 non videtur, sed o' p'ctos lo' wortu
 Xp'y, et ipse h'w'ly.

[illegible]

Εν τούτοις ουσίον και πικρύνον παρ-
 πικτα, δι' οὗδ' ἴσως καυτέρη καίοντα
 ουσίοντες με ἄγε καυτύνει... 127

[illegible][illegible]

[illegible]

(1) = μακροχρόνιος, μέγα βίαιος, έξω ή έξωθεν, πέρα

W vraye dms. Luyf' d'mma 4me, sur - 13
 Loy's muer^m dussat nait l'jos e'wag'loroa n^a
 p'ced^e to guere n' d'prei
 p'ced^e w' p'cipalm.
 7/19

[illegible]

— Proh' dir' n'p'ius m' e'ot, stowen; m' e' e'os
m'andoo' oh' dir' de' e'ot opus, m' dir' de' e'ot h'arv,
e'ot e'j'ena, m' dir' de' e'ot n'p'ius e'ot u'ot'na.

Μόλις ναι πάλι & βίαις περιστασιασμοῖς τοῖς
 οἱ αὐτοὶ Ἀρσένος ναι' ὑποσυνδύαζοντο οἱ δὲ δὲ καὶ
~~ὑποσυνδύαζοντο~~ πρὸς ἄλλους ἰσοῦς αἰσ' ὅτι αὐτοὶ
 καὶ ἄλλοι ἰσοῦς ἦσαν, καὶ ἀπὸς ἑκάστης
 καὶ ἑκάστης ναι' ἡν οὐκ ἔμελλε, καὶ τοῖς αἰσ'
 ὑποσυνδύαζοντο οἱ δὲ ἰσοῦς ἦσαν ὑποσυνδύαζοντο
 ὑποσυνδύαζοντο καὶ αὐτοὶ τοῖς αἰσ' ὅτι αὐτοὶ
 καὶ ἄλλοι ἰσοῦς ἦσαν καὶ καὶ αὐτοὶ ἰσοῦς
 καὶ τοῖς αἰσ' ὅτι αὐτοὶ καὶ αὐτοὶ ἰσοῦς

Вдова пера' выдана' то' на'м' и' то'
про' нас' то' куплюе.

— Frak' to' zup' p'roes;
 Na' p'ri' moer 9' e'ze, 2' e' t'and' m'
 4' n' 2' o'z, e'w' e' t' h' o' o' d' d' u' b' e' p' o' t' o' r' o' o' z;
 — Frak' d' e' p' o' p' e' o' u' a' n' i' o' e' i' o' d' e' t' i' p' e' r' , e' i' d' e' r' e' z'
 a' o' d' p' r' o' e' i' e' r' p' e' r' !

[illegible]

[illegible][illegible]

T'vhor in' dyo vau! (Căci vhor o Toră)
 Ti' dei lab' vhor.
 Văhynă vau vau dătar, dei ~~dei~~ orpion
 la' orpionă loo năi năi dyo năi vau
 zăyo năi bîșma năi năi năi! Loos v' ză
 vau: dyo, dă vau o' orpionă, o' ko
 opion năi xauion! dyo năi vau pao.
 dyo năi pao pao! Ti' dyo năi. Kăh
 dei pao pao că dă pao! năi năi, dei

[illegible]

Τα εἰσεπνεύματα ἐφ' ἡμᾶς. ^{ἐκ κεκοινωνημένων}
 — Ἄλλα τοῦ (πρὸς ἡμᾶς) τοῦτο εἶναι ἐκείνην
 ἐπιστολήν καὶ νεωτερίων. Ἐπειτα εἰς πρὸς
 Χριστιανιστὰς παύσαντες. Πιστοὺς, σωφροῦς,
 ὑποτακτικούς, ἐπιεικείς, ποιοῦντας ἀγαθὰ,
 καὶ ἰσχυροὺς.
 Ἀποστόλων αὐτοῖς καὶ λόγια καὶ ἐν ὅμοιοις εἶπε:

[illegible]

— Τα Χριστάς σου. (Μας εἶπε ὁ Τοῦχος)
 Ναι, πῦρ τοῦτο ἐστὶν. Ἡ εἴσα δὲ τῶν
 νεανίων καὶ τῶν τῶν νετρῶν ὁ δὲ τοῦτος
 ὁ λαοφάντης; Δὲ εἶναι εἰς τὴν νύκτα
 δὲ πῦρ τοῦτος, ὅπως εἴπω σοι.

ὁμοῦ καὶ πάλιν καὶ Καραϊσκάκης ἐφύλαξε ἀπο-
στολὰς καὶ διὰ βύματα πλοῦτος ἐβλεπόμενος, ^{καὶ} καὶ καὶ καὶ
καὶ πάλιν, καὶ πάλιν, καὶ πάλιν, καὶ πάλιν, καὶ πάλιν
καὶ πάλιν, καὶ πάλιν, καὶ πάλιν, καὶ πάλιν, καὶ πάλιν.

(1) Walpurgis-Feiertag vor 1895.

мас. о. 1000000

Próci wórnku zopci
Ló Suroci!

[illegible]

Ευέλπυν τὴν στήθεά σου καὶ μέγα σε
 δεικνύσας ~~πρὸς~~ τὸν Θεόν ἁγίων μετὰ τὸ σῶμα
 δόξα σου καὶ μέγα, ἐκείνου καὶ γὰρ τὸ ἔργο σου
 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ἁγίων μετὰ Σπυρίδου μαρτύρου σου
 μετὰ τῶν ἀποστόλων ^{ἐκκλησίᾳ} ἐκείνου καὶ γὰρ τὸ ἔργο σου
 οὐκ εἶπεν ὁ σοφιστὴς καὶ σοφιστὴς γένεσθαι, μετὰ
 χερσὶ σπουδαίαν μετὰ, οὐκ εἶπεν, τὸν Χριστόν
 ὁρῶντα τὰ μαρτύρια τῶν γένεσθαι μετὰ
 καὶ τὸ εὐαγγελιστὴν (= εὐαγγελιστὴν) γὰρ καὶ
 μετὰ χερσὶν ἁγίων καὶ μαρτύρων εἶπεν τὸ γένεσθαι
 μετὰ τῶν μαρτύρων εἶπεν τὸ μαρτυρῆσαι,
 τὸν εἶπεν καὶ τὸν καὶ!

Μ' έπεισε γρηγοράς όταν είδα από ενόχον
τον διακασσόνεργα ναυ' από τον

(- mas dobej

Δευτέρα 10^η Σεπτεμβρίου 1944
 Δευτέρα 10^η Σεπτεμβρίου 1944
 Δευτέρα 10^η Σεπτεμβρίου 1944
 Δευτέρα 10^η Σεπτεμβρίου 1944

Ναι, αν είναι δυνατόν, να μην γράφω ποτέ ξανά με
 την παλαιά, που είναι η ίδια, αλλά να γράφω
 εμένα και μου είναι σημαντικό.

- Mur' gona'jus ~~to~~ ^{pro} mo'axé' pro! A'i'ba' Séu
vira' vira' vira... éira' pói' lá' noma' lá' tona'cié'...

νότος, ^{ὁρίζων} ὑπὸ τοῦ δόξου, τοῦ εἶναι πρὶν
ὁδεύειν ὑπὸ τοῦ δόξου :

Μὴ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἑσθλούς σου μετ' ἐνός
τοῦ λαοῦ σου, πρὸς τοὺς ἑσθλούς σου μετ' ἐνός
οὐκ εἶσιν εὐνοίας, ὡς καὶ καὶ γὰρ οὐκ εἶσιν εὐνοίας

Sir hi eiseirhose h'ook o' dei onayos in' e'vhi' ^{pet a guo} _{if} r'poo
 To' o'wih, yre'dorbes, q'ippppp-pppppp-pppppp ^F...

La jijo upda eras xupayos por jin lo wangi la
was lo gawon la pas xupayos lo xus lo gawon,
lo xupayos lo xus lo gawon, was lo gawon lo

φαύματε-νὺρ-δαίματε! τοῦ παραδίνω ὑπὲς καὶ
ναυ μου παραδώμις πόμαται!"

Σὺ δὲ εἴτω τὸ ἄνωγόν σου ἐκφράξῃς τὰς προκλήσεις
ἐμὰς τῷ κοινῷ, ὡς καὶ ἀπερμήνισται καὶ φαν-
ερὰ πρὸς οὐδένα.

Ki' u'wotkas e'otai' la' jopra o' xapcaras pax
apax lo' wendi' lo' ~~las xipra lo' de' wendi' en~~
u' xopax.

Volapoc civo' jigo upda mi' ayo: evas porus, ex:
portas lo' aundi' lav, ~~volapoc~~ Sepiro lo' Muloo,
volapoc Sepiro, mali' ter' udyr vepdu pa'
lo' maso, mi' etar mi' evlas lo' ^{loro} ~~volapoc~~ vus
apparis:

(- pas d'arbres

[illegible]

Lū lei!
 O' iōu'ayas
 Lū lei!
 Ki' ipiūs
 Hē lei!
 O' iōu'ayas
 Hē lei!
 Ki' ipiūs
 dū lei!
 O' iōu'ayas
 dū lei!
 Ki' ipiūs
 Pū lei!
 O' iōu'ayas
 Pū lei!
 Ki' ipiūs,
 Kā dōa
 O' iōu'ayas
 Kā dōa
 Ki' ipiūs.
 Mē lei!
 O' iōu'ayas
 Mē lei!
 Ki' ipiūs.
 Nū!
 O' iōu'ayas
 Nū!
 Ki' ipiūs
 Nū!
 O' iōu'ayas
 Nū!
 Ki' ipiūs
 Lū lei!
 O' iōu'ayas
 Lū lei!

[illegible]

ἐκπύου νείων, καὶ, ~~καὶ~~ θορυβώδην
ἀνὰ αἱ τοῖς δακτύλοις καὶ τῇ γλῶσσῃ
ἐξομα, καὶ δὲ ἵνα τοὶ δακτύλοι τοῦ αὐτοῦ
ἀνθρώπου, ἀναδῶ ἐκείνων οὗτοι ἐκφύγουν.
Ὁλοκα πρὸς ἐκκλῆστον τοὺς ἐκπύουσι:

— ἔναι
Ὁ δαίμονας

— ἔναι
Κι' ἵππῳ.

— ὄναι
αὐ δαίμονας

— ὄναι
Κι' ἵππῳ

— ἔναι
αὐ δαίμονας

— ἔναι
Κι' ἵππῳ

— ἔναι
αὐ δαίμονας

— ἔναι
Κι' ἵππῳ

— ἔναι
αὐ δαίμονας

— ἔναι
Κι' ἵππῳ

— ἔναι
αὐ δαίμονας

— ἔναι
Κι' ἵππῳ

— ἔναι
αὐ δαίμονας

— ἔναι
Κι' ἵππῳ

— ὄναι
αὐ δαίμονας

— ὄναι
Κι' ἵππῳ

— ἔναι
αὐ δαίμονας

— ἔναι
Κι' ἵππῳ

[illegible]

[illegible][illegible]

et fiducius aliam oñm spem iam non habere
rei legumōn ià a Thuanidēs, a) m' ēwēdn, oñm
ēixē plaiōes oñm spāon: « ēō aiōiā iā ōkhuōis »

[illegible]

(2) Χριστόφορος α' 103 = γασφίος του γασφίριου το δαΐδ
Εντομα η ψυχή σου του Κρίστη

~~24~~ 24 ~~20~~ 20
 ohr saoua
 rei' gipus ohr
 to, pipsim
 gajubū lo
 or in' ar
 hoo, pahi
 uol' lo lary
 r ohr klaph
 lo a' d' gel-ū
 uul' de. Toi
 n n' p' p' p'
 a' a' u' o' p' u' z
 24 Toi Toi

[illegible]

61
the
79
1804
you
1/2
in

11

卷之四

2. 10. 1904, m' 1904 20. 1904 21.
 1904, m' 1904 20. 1904 21.
 m' 1904 20. 1904 21.
 1904 20. 1904 21.
 1904 20. 1904 21.

[illegible][illegible]

García lo amó por su casa
 Feb 21

For to find out what your friends
 know about you, please, dear friends,
 tell us what you know about us, and we will
 tell you what we know about you.

Mr. or Aristotle, may be possible, to show you
the same of the present day.

Nisi Proceptioma & Sclerum. Sclerum
 ouyapitoma nait pul & yotat si vel nait
 upaouitoma lat Procepti, yotat, oit
 det Sclerum, oit & yotat nait nait
 Procepti, lat, yotat, nait & Sclerum, yotat
 nait nait, yotat nait nait, nait, nait
 & yotat nait nait nait nait nait
 yotat, yotat, nait nait nait, nait
 nait nait nait nait, nait nait
 nait & nait, nait nait
 nait nait nait nait nait nait nait
 nait nait nait nait nait nait nait

Dago non, L'insigne, his l'apavium d'adition
 H'prouvato volper lor d'adition
 rei d'adition, d'adition m' o' m' d'adition, non
 dei d'adition 'his m' d'adition d'adition d'adition
 lor, d'adition m' d'adition d'adition d'adition. For d'adition
 d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition
 d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition
 d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition d'adition

— Ді відомості отримати! (Надішліть мені
відомості довідання.) Боді з'ясувати
або, бовіти отримати! Третього! Третього!

Η γέννηση «βουτύρου» των Ισχυρών το 1900
 των Εθνικών, με άρρηκτα τα στήθη:

— « Уууу... Төр адваргайрга тэд Хүмүү
мэднэр тэд мэддөлөр, тэр бүүнүүдээр
бүүнүүдүүнүүдээр тэр бүүнүүдээр
тэр, эн хүүнүүд... »

[illegible]

— Ζέσε να σε ζήλωσω κι' εσύ, μπροστά ζήλω
πάντα!

34
Πῦρ νοταί τῶ ο' τῶπος, ἐπίστας
πῦρ τῶν χροσσοῦν νοτιάζει το' χίρ,
μ' ἐπ' ἔχον τὸ γῆν τὸ μέδοντα τῶν:

— Ἄεα, ἡῦλα, γαίμα, δῖλα, ἔρρε, γῆλα,
μελῶσα...

— Ζῆλα! (Φάρετς ὁ δειοναγός) Ζῆλα!

— Δῆλα...

— Ἀντίμωρ ὁ τῶπος δολοχμῶν
Ζῆλα, πῦρ! Καὶ τὸν αἰὼς τῶν γῆλα, ^{πῦρ} τῶν
γῆρ' ἐπ' ἔχον;

— Ἀπογινώσκων τῶ ο' τῶπος πῦρ, αἰὼς,
πῦρ νοτιάζει τῶν τῶ γῆλα.

Το' μετὰ τὸν δειοναγόν τῶ γῆλα
οἰὲν νοτιάζει τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
ὅτι τῶπος οἰκιστὴρ ὅπως καὶ νοτιάζει τῶν
τῶν, μ' ἐπ' ἔχον νοτιάζει πῦρ πῦρ
πῦρ πῦρ τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν

— Καὶ τὸν αἰὼς τῶν γῆλα τῶν γῆλα
τῶν, πῦρ, νοτιάζει τῶν τῶν γῆλα; τῶν!

Μὴ γινώσκων, οἰὲν δῖο, ὁ δειοναγός, αἰὼς ὁ
τῶπος ἐπ' ἔχον τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
μ' ἐπ' ἔχον τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
μ' ἐπ' ἔχον τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν

— Ἄντιμωρ τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
αἰὼς τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν

— Τὸν δειοναγόν πῦρ ἐπ' ἔχον τῶν τῶν
δειοναγός μ' ἐπ' ὁ δειοναγός ὁ δειοναγός

— In'nan cō cōro, ^{wa'lipas}
 E'wa o' dōnagos, to' dōlgo wādō, mōro.
 nōlas līnōr ōk nōlōr wādōs, ^{zōn jōr}
 Lmōdōm o' līpōs, ^{ōk nōlōr lōr cōpōs} nōlōdōm,
 tōw pūzō r' cōrōlōr ōh' pūpōlōr.

— L'air n'est plus bon pour moi!
L'air va devenir n'est plus pur pour moi,
L'air, toujours n'est bon pour moi, l'air pur.....

Κρ' αὐτόμα πρὸς
Τὸν Ἰωάννην, καὶ τὸν Ἰωάννην.

[illegible]

Volga eivō nāpōōōy hōa, o' Tolouay, 27
 oar va beōdūm, oar vā dōplōy eivō hū
 lūpōpōy dō wōōōōōōōōōōōō, dōōōōōōōōōōōō.

— "Ах, купцово?"

Ki tawoh o' Pappos der natayebaur li
 nroobor o' deonayes pira lo "He zuch-
 p'oon!", er oupenre oh nra zuch-
 u'lympia lo nrai rei toan rei reple
 u' er kapore rei toan upajpaulmas 'ton
 yurpis, toos nraun 'imz nosta nrai rei
 p'itir eud toan nraun o'kuonan sibong
 nrai der nraun k' rei nraun o' deonayes
 nraun nraun natayebaur, nraun
 p' nraun euri

— Ζευσεύϊον ναὶ ~~τῶν~~ ὅρι θ' ἐν
οὐκ, ναὶ γῆς! Τί ποὺ σκῆμα, ~~ὡς~~
γῆμο ἀσπίδου;

[illegible]

[illegible]

vevrida, vylouy nei hool. aro. 180000 (30
vixi pidiar do iro o uadivas lo pidiar lo
quiro oiro, wot oortisei rei pin lo pidiar
dapi - apiro nala pipo lo pidiar - iudica
hin iupai lo pidiar pias, mair on
o deionagis pias, dionas pias, rei pias aui,
mudi, wot lo pias iudicior, quodip,
hin iupai oipum iupai, pias aro hais
dionas pidiar, ei o h pias iudicior la
y iudicior, nei lo dionas oipum o h iudicior
y iudicior u iupai u iudicior rei pias
iudicior nei lo pidiar! .

^{Posuio}
Yxiro ^{Posuio} iupaias Egi iupaias
rei stadi aptis lo iudicior o dionas
Egi iudicior lo iudicior o iudicior
dionas, pias pias nauras pias dionas
nei dionas r' dionas o h rei
dionas dionas ei lo iudicior, wot iudicior
dionas dionas pias pias o h
dionas u iudicior aptis o dionas rei pias
pias pias dionas ei nei dionas
pias pias, dionas, nauras, nauras,
dionas rei pias pias. o dionas
pias pias dionas o h dionas
pias pias dionas rei dionas, o dionas
lo dionas dionas ei lo iudicior
o h dionas, u o dionas rei pias o h
dionas. dionas dionas dionas dionas
dionas o h dionas o h dionas dionas, o dionas
dionas dionas, dionas pias pias o h
dionas dionas, ei lo lo dionas o h
dionas pias, wot dionas rei pias.

3

Oloar Zelaor lo stakipio es eunt, wad der moo-
paore vai ween ayeloo, nu epxior vai taito lu
lo cabodi oti pupis malovois lo, ^{lolo epxior} epxior vai
heixio, vai epxi, lo uaipeiro lo mander' nai va
~~zeta' massier co zixy~~ waggis popis oumpaloum.

“Ανδρῶν τὰ Πείριπλοα! Ανδρῶν τὰ
Πείριπλοα! Ανδρῶν τὰ Πείριπλοα ἢ ὅσον
τὰ ἑαυτὰ!” *(Sings)*

[illegible][illegible]

ἡδὲ καὶ τοὺς παῖδας ὡς καὶ τοὺς ἱερεῖς
 προσηύχοντες καὶ οἱ πρὸς αὐτοὺς οἱ ἱερεῖς
 οὐκ ἔμελλοντες. Μὴ οὖν ἐκείνη ἐκείνη
 ὡς καὶ οἱ πρὸς αὐτοὺς οἱ ἱερεῖς, ὡς
 ἔμελλοντες αὐτὸν ὡς αὐτοὺς οἱ ἱερεῖς, ὡς
 ἔμελλοντες αὐτὸν ὡς αὐτοὺς οἱ ἱερεῖς.

Подпись: «Трудовикъ въ гнѣ»

Ηδη πρότερον γὰρ πῦρα ἐξ ἡμῶν οὐρανὸν ἐφύλαττον
 καὶ τὸν οὐρανὸν ἡμεῖς ἐφύλαττον.

O'ur witepa to o'ich ip'o m'o d'oumas
 p'at'oras n' f'id'raa p'or' l'oh a'ja l'ajja t'ou
 d'ou a'jeu p'uira n'ut'ia, l'ou' e'ou' p'ou'p'i
 p'u' h'u' ad' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou'
 m' m'ou' p'ou' d'ou' h'u' m'ou' m'ou' p'ou' p'ou'
 p'ou' n' m'ou' p'ou' l'ou' m'ou' p'ou' p'ou' p'ou'
 m'ou' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou'
 p'ou' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou' p'ou'

Whose end is best, properly says (as to you
per) old Lucius.

(Handwritten Greek text)

Δύνα, ναί ναι τό μέγαν οὐν αἶψα βοῶν, (43)
αἶψα δὲ πρὸς αἶψα ἡ γῆρα, ὡς βοῶντα, μέγα φωνῶν
πρὸς τὸν δαίμονα πρὸς τὸν ἄλκον ἡ δαίμων, ἡ δαίμων
τό μέγαν τὸν δαίμονα. Φοῦνον, φοῦνον
μέγα ἡ ναιπρὸς πρὸς, οὐν ναι ἡδὲ ναι πρὸς
οὐν τὸν δαίμονα, ναι ναι τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα
ἡδὲ ναι τὸν δαίμονα, ναι πρὸς τὸν δαίμονα ναι
τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα, ναι τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα
ἡδὲ πρὸς ναι ναι τὸν δαίμονα ναι τὸν δαίμονα.
ἡδὲ τὸν δαίμονα τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα,
τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα
τὸν δαίμονα οὐν τὸν δαίμονα τὸν 1854, ἡ
ἡδὲ τὸν δαίμονα τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα, πρὸς
ἡδὲ τὸν δαίμονα ναι τὸν δαίμονα, τὸν δαίμονα πρὸς
ἡδὲ τὸν δαίμονα τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα,
τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα,
τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα τὸν δαίμονα. ἡδὲ τὸν δαίμονα,
ἡδὲ τὸν δαίμονα ναι τὸν δαίμονα, τὸν δαίμονα
ἡδὲ τὸν δαίμονα τὸν δαίμονα πρὸς

ἡδὲ τὸν δαίμονα, ἡδὲ τὸν δαίμονα ναι τὸν δαίμονα
τὸν δαίμονα. ἡδὲ τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα, ἡδὲ τὸν δαίμονα
ἡδὲ τὸν δαίμονα, ἡδὲ τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα. ἡδὲ
τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα, ἡδὲ τὸν δαίμονα
ἡδὲ τὸν δαίμονα, πρὸς τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα, ἡδὲ τὸν δαίμονα
ἡδὲ τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα, ναι πρὸς τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα:

ἡδὲ τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα, ναι τὸν δαίμονα. ἡδὲ τὸν δαίμονα
ἡδὲ τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα τὸν δαίμονα τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα
ἡδὲ τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα τὸν δαίμονα τὸν δαίμονα
πρὸς τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα ναι τὸν δαίμονα.

ἡδὲ τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα
πρὸς τὸν δαίμονα, ἡδὲ τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα
πρὸς τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα.

ἡδὲ τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα
ἡδὲ τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα.
ἡδὲ τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα (ἡδὲ τὸν δαίμονα)
ἡδὲ τὸν δαίμονα πρὸς τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα ἡδὲ τὸν δαίμονα

CBT

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840

1

Tin' dixer pupa i' xaxar tai ovrudopkha pax
tai madipala. Upechula, tuxai' or ei
m' Oxvixi. O' Mulos m' o Tuxos de
Uyex 16 pedupoi tous o Mulos tot Et-
zua m' o Tuxos tai « Kōnaya ».

[illegible]

— « Душоті мѣ, адебра, М'зраран а
тедарира! » (З. ридисловне, вид.)

[illegible]

2. Αυτοί την πύλην πυρρός διέσπει ο Νότος
 ο τὸν ἔξωθεν ἐν τῷ ἐξῆς πύρρον
 οὐκ ἐκπύρρον οὐκ ἐκπύρρον τὸν τὸν ἐκπύρρον
 ἐκπύρρον οὐκ ἐκπύρρον οὐκ ἐκπύρρον:

— и Голубови на, едър е! Мъжът е
уважителен! »

Ω Κόρρη! Κόρρη! Τί ἔχεις ἐπιδείξει
 ὁ μακάριος Κόρρης εἰς τὴν ἐκκλησίαν σου.
 Καὶ νῦν, ὅπως ἔστιν καὶ ~~τὸ~~
 τῶν ἀνθρώπων, περὶ τοὺς ἡμετέριους
 ἔχεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐρχόμενοι ἀπὸ τοῦ
 Λουκίου μας, (οὗ ἐχόντος οὐκ εἶναι γὰρ τὴν
 οὐκίαν χεῖρας οὐδὲν ἀνταρξίαν ταύτης)
 καὶ ἀναγοὺς τὰς ἐκκλησίας τὰς τῶν ἡμετέρων.

Μῦθος ἐπίσης οὗτος περὶ τοῦ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ
 εἰσέλθαι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν ~~ἐκκλησιαστικόν~~
 ὡς τὸν ἡμετέριον καὶ ὁ ἑαυτοῦ ἐκκλησιαστικὸν καὶ
 τὸν Μῦθος καὶ εἶναι τὸν ἐκκλησιαστικόν ἀνταρξίαν.
 ὡς ἐκκλησιαστικὸν εἶναι. ὁ Λουκιὸς καὶ ἑαυτοῦ τοῦ
 Χεῖρας! (1) ὅτι ἔστιν ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἑαυτοῦ ἐκκλησιαστικὸς
 καὶ ἑαυτοῦ τὴν ἐκκλησίαν οὗτον ἐκκλησιαστικὸν καὶ
 οὗτον ἐκκλησιαστικόν. ὡς τὸν ἐκκλησιαστικόν εἶναι τὸν
 ἐκκλησιαστικόν, καὶ ὡς τὸν ἐκκλησιαστικόν εἶναι τὸν ἐκκλησιαστικόν!

ὡς ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἑαυτοῦ ἐκκλησιαστικόν ὁ ἐκκλησιαστικὸς
 τὸν ἐκκλησιαστικόν ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν
 καὶ ἐκκλησιαστικόν ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν
 ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν
 ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν
 ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν
 ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν
 ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν

ὡς ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς
 ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς
 ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς
 ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς
 ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς
 ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς

(1) τὸν ἐκκλησιαστικόν καὶ ἑαυτοῦ ἐκκλησιαστικόν
 ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν
 ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν
 ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν
 ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν
 ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν

ὑποτασσάμενοι τῷ κυρίῳ
 ὡς τῷ κείνῳ οὐρανῷ ἀποστόλῳ, καὶ
~~ἐκκλησίᾳ~~, ἣς αὐτὸς ἀρχιερεὺς, καὶ σωτήρ,
 ὁ σώζων ἐαυτὴν τὴν ἐκκλησίαν ἑαυτόν
 ὡς τὸ σώμα τοῦ σώματος τοῦ σώματος καὶ
 ὅς ἐστιν ἡ κεφαλή, ἡ σὰν σώμα, ὃ
 αὐτὸς σώζει, ἑαυτὴν, ὡς ἡ κεφαλή, ἡ

[illegible][illegible]

Aspergillus 1/2 *ovoidosporus* ~~text~~ *ovoidosporus* 33
Dupia *int. pers. his*:

[illegible]

— Χειρά στὸν δούναρο, πῦχον ἑλὸν μαδιστάρη!
 Κι' ἄλλοι
 — Χειρά στὰ μαδιστάρη, πῦχον ἑλὸν δούναρο!

[illegible]

[illegible]

Τα' νοῦντες, οἱ σωῖται, οἱ γὰρ οὕτως, οἱ
 μαρτυροῦντες, ^{οἱ μαρτυροῦντες} καὶ ὑποσχεῖσθαι ἡ εὐδοκία ἡ
 αὐτοῦ καὶ ἵνα ἡμεῖς ὑποσχεῖσθαι καὶ ἵνα
 πάλιν εἴπωμεν ὑμῖν, πρὸς ὑμῖν ὑμῖν
 καὶ πάλιν ὁ εὐδοκίᾳ ἡμεῖς ὑμῖν
 καὶ ἵνα ὑποσχεῖσθαι ἡ εὐδοκία ἡ
 ὑμῖν καὶ ἵνα ὑποσχεῖσθαι ἡ εὐδοκία ἡ
 — "Κοῦνον! Κοῦνον! Κοῦνον!"

— "Κοινωνοί. Κοινωνοὶ αὐτοῦ εἰς
οἱ αὐτοὶ ἔρωτόσαν αὐτὸν καὶ ὑπεύθυνον
ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ὅσον ἐν ἐκκλησίᾳ,
καὶ ἐκδοσαν αὐτοῖς ἀγαθὰ ὅτι γενομένη
ἐστὶν, καὶ ἐκδοσαν αὐτοῖς ὅτι αὐτοὶ
καὶ ἡμεῖς, οὐκ ἐκδοσαν κατὰ νόμον,
καὶ οὐκ ἐκδοσαν κατὰ νόμον, καὶ
ὁμοῦ καὶ οὐκ ἐκδοσαν, καὶ οὐκ ἐκδοσαν
καὶ οὐκ ἐκδοσαν κατὰ νόμον, καὶ οὐκ ἐκδοσαν
κατὰ νόμον.

[illegible]

[illegible][illegible][illegible]

[illegible]

[illegible]

Ti' nairete avtoz nomophila; Hōd' o' nou' Agias!
 Hēmy suppeis peruncipis iasov's nait ~~for~~ berduicaper ot
 ayafe his poyps his imporas, pa'vel' pui prais ben sto'r lous
 eot gpusapha
 neptissae & deiouyos.

Nwairorlans iya olo swila muo, Ipeibusu irua o
pragupio, na' na' nwa muamas ara pragupifun hooke
n' praira muo, iolu nai pasopisa n' novurda,
n' pobiha, n' penun, aspa' di ibapa hooke shi sha.
— Tawu, mebroa!

— Der Herr Wohl voran;

Tur' q'u'mon jui' tumpuq'u'ci jathia.
Lupruca, wau' p'u' p'u' w'u'p'u'ci. (Mor' a'w'u'p'u'ci
na' u'w'u'p'u'ci, o'ar' r'e' w'e'p'u'p'u'ci w'u'p'u'ci, w'u'p'u'ci jui' w'u'p'u'ci.

προσέλθι.) Προσέλθι φίλε μου;
— Αλλά δὲ τίς σου σύμφορος ἄλλο τίποτα ἔχεις εἰσὸς ἔργον ἔχεις;
Τὴν ζωνοειδέα σου εἰσάγειν.
— Τίποτα! τίποτα!

Μὴ εἰσάγειν δὲ σου εἰσάγειν.
— Κεῖνός σου; Καρμυῖα σταγόνες, ναὶ εἰς πᾶν
προσέλθι;

— Εἰς, σταγόνες; Τί γὰρ, ποταμὸς μὲν οὐκ εἰσάγει μὲν! Σὺ
μὲν φίλε μου, Καρμυῖα σταγόνες, οὐκ εἰσάγει; Μὴν δὲ
σταγόνες, ὅτι εἰς εἰς σου μὲν, ναὶ εἰς οὐκ εἰσάγει καὶ σταγόνες.
Σὺ μὲν οὐκ εἰσάγει καὶ καὶ δὲ ναὶ εἰς οὐκ εἰσάγει οὐκ εἰσάγει
ἔργον ἔχεις! Αὐτὸς δὲ ποταμὸς οὐκ εἰσάγει ὁ ποταμὸς οὐκ
εἰσάγει ἔργον, εἰς ποταμὸς ἔργον καὶ ναὶ τίποτα ἔργον!
— Πῶς οὐκ εἰσάγει (ὡς εἰς) πᾶν εἰς δὲ καὶ προσέλθι; Εἰς
δὲ ναὶ καὶ εἰς;

— Μὴ! μὴ! μὴ! (ἔργον) Ποταμὸς μὲν οὐκ εἰσάγει
ὅτι ποταμὸς σου καὶ μὲν εἰσάγει καὶ πᾶν! Τὸ γὰρ δὲ
εἰσάγει εἰς τὸν ποταμὸν;

Κι' εἰσάγειν οὐκ εἰσάγει, καὶ οὐκ εἰσάγει, ἔργον μὲν
καὶ ποταμὸν ὅτι ποταμὸς σου καὶ μὲν οὐκ εἰσάγει.

— Πῶς οὐκ εἰσάγει (ὡς εἰσάγει) πᾶν δὲ μὲν οὐκ εἰσάγει
καὶ προσέλθι;

— Κι' εἰς εἰσάγειν οὐκ εἰσάγει, καὶ οὐκ εἰσάγει, καὶ
μὴ εἰς πᾶν καὶ μὲν ποταμὸν;

— Εἰς δὲ καὶ καὶ οὐκ εἰσάγει, καὶ οὐκ εἰσάγει,
καὶ οὐκ εἰσάγει ὅτι ποταμὸς σου καὶ μὲν οὐκ εἰσάγει.

Κι' εἰσάγειν οὐκ εἰσάγει, καὶ οὐκ εἰσάγει.

— Καὶ οὐκ εἰσάγει, καὶ οὐκ εἰσάγει.
Τὴν οὐκ εἰσάγει, οὐκ εἰσάγει ὅτι ποταμὸς σου καὶ μὲν οὐκ εἰσάγει.

— Τὴν (καὶ οὐκ). Οὐκ εἰσάγει (εἰσάγειν οὐκ εἰσάγει).

